જૈન શિક્ષાવલી : શ્રેણી ત્રીજી : પુષ્પ ત્રીજું

શક્તિનો સ્રોત

લેખક :

સાહિત્યવારિધિ શતાવધાની પંડિત

શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ

પ્રકાશક :

જૈન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર

મુંબઈ ૯.

મૂલ્ય : પચાસ નયા પૈસા

શ્રી જિનદેવદર્શન.

(વિધિ, હેતુ, વિવેચન સહિત.)

(મુનિશ્રી ચારિત્રવિજયજીની સહાયતાથી)

સંયોજક

રા. રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ

વકીલ, હાઇકોર્ટ બી. એ. એલ એલ. બી.

(પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.)

પ્રકાશક—મેઘજી હીરજી બુકસેલર પાયધુની—મુંબઇ

વીર સંવત્ ૨૪૫૦. ઇ. સ. ૧૯૨૪

ભાવનગર—ધી આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ ગુલાબચંદ
લલ્લુભાઇએ છાપ્યું.

દ્વિતીયાવૃત્તિ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦

जिनेन्द्रपूजा गुरुपर्युपास्तिः सत्त्वानुकंपा शुभपात्रदानं ।
गुणानुरागः श्रुतिरागमस्य नृजन्मवृक्षस्य फलान्यमूनि ॥

આ નરજન્મરૂપી વૃક્ષનાં ફલો જિનદેવની પૂજા, ગુરૂની સેવા, સર્વ જીવોપર દયા, સુપાત્રે દાન, ગુણોનો અનુરાગ, અને શ્રુત એટલે આગમપર પ્રીતિ એ છે.

पापं लुंपति दुर्गतिं दलयति व्यापादयत्यापदं
पुण्यं संचिनुते श्रियं वितनुते पुष्णाति नीरोगताम् ।
सौभाग्यं विदधाति पल्लवयति प्रीतिं प्रसूते यशः
स्वर्गं यच्छति निर्वृतिं च रचयत्यर्चार्हतां निर्मिता ॥—सिंदूरप्रकरण.

શ્રી અરિહંતોની પૂજા પાપનો લોપ કરે છે, દુર્ગતિને દળી નાંખે છે, આપદાનો નાશ કરે છે, પુણ્યને એકઠું કરે છે. શ્રીને વધારે છે, આરોગ્યતાથી પવિત્ર કરે છે, સૌભાગ્યને આપે છે, પ્રીતિને ખીલાવે છે, યશને ઉત્પન્ન કરે છે, સ્વર્ગને આપે છે અને છેવટે મોક્ષની રચના કરે છે.

ते जन्मभाजः खलु जीवलोके येषां मनो ध्यायति अर्हनाथम् ।
वाणी गुणान् स्तौति कथां शृणोति श्रोत्रद्वयं ते भवमुत्तरन्ति

જેઓનું મન અરિહંત ભગવાનનું ધ્યાન કરે છે, જેની વાણી તેમના ગુણોનું સ્તવન કરે છે અને જેના બે કાન તેમની કથા સાંભળે છે તેમનોજ, ખરેખર આ જીવલોકમાં લીધેલો જન્મ સાર્થક છે અને તેઓજ સંસારને ઉતરી જશે.

અનુક્રમણિકા.

નિવેદન.

શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનાં દર્શન. વંદન, સ્તુતિ, પૂજા, આદિ સત્ય વિધિપૂર્વક તેના હેતુ સાથે લખવાની ઇચ્છા રહેતી હતી. ઇચ્છાને માર્ગ મળવાને યોગ્ય નિમિત્તભૂત સાધનો મળે ત્યારે ઇચ્છા ફલીભૂત થાય છે. મુનિશ્રી ચારિત્રવિજયજીની પાસે ટુંકી અને અપૂર્ણ નોટસ હતી તે તેમણે મને આપી, અને તેને વિસ્તારવાનું કાર્ય પણ સોંપ્યું. આથી પૂર્વની ઇચ્છા ગતિમાન્ થઇ, અને તેના ફલરૂપે આની સાથે જે લખીને જૈનપ્રજા સન્મુખ ધરવામાં આવ્યું છે તે કરી શકાયું.

આ કૃતિમાં દેવવંદન ભાષ્યનો મુખ્યપણે આધાર લેવામાં આવ્યો છે, પરંતુ મોટા ચૈત્યવંદનમાં જે સૂત્રો આદિ વિસ્તારમાં બોલવામાં આવે છે, તેનો ઉપયોગ આમાં કરવામાં આવ્યો નથી, અને તેની મર્યાદા નાના ચૈત્યવંદન સુધી રાખવામાં આવી છે, કારણ કે તેજ સર્વત્ર વિશેષ પ્રચારમાં છે. ભાષ્ય સિવાય કલ્યાણમંદિર અને ભક્તામર સ્તોત્રો, શ્રી આનંદઘનજી ચોવીશી, શ્રી દેવચંદજી ચોવીશી આદિ પુસ્તકોનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે. આથી તે સર્વનો ઉપકાર ચયો છે.

આ પુસ્તકમાં વિષય શ્રી જિન ભગવાનનાં દર્શન કયા પ્રકારે કરવાં તે છે, અને તે દરેક જૈનને હંમેશાં પ્રથમ આવશ્યકરૂપે છે, જેથી દરેક જૈનને ઉપયોગી આ ગ્રંથિકા છે. આમાં દર્શનની વિધિ હેતુસહિત બતાવવામાં આવી છે. પૂર્વાચાર્યોએ જે વિધિ દરેક ક્રિયાની બતાવી છે, તે સર્વથા સહેતુક છે; આજકાલ વિધિનો વ્યવહાર જોવામાં આવે છે, તેની સાથે તે વિધિ પરંપરાના કારણે તેમજ શિષ્ટજનો ઘણા કાલથી આચરતા આવ્યા છે તે કારણે સ્વીકાર કરવા—આદ-

રવા યોગ્ય છે, એટલુંજ નહિ. પરંતુ તેની સાથે તે વિધિ આચરવાના શુભ આશયો, હેતુઓ, કારણો હમેશાં હોય છે; તે હેતુ લક્ષમાં રાખી વિધિનું આચરવું થાય તો વિશેષ કલ્યાણકારી નીવડે છે. આથી વ્યવહાર અને નિશ્ચય નય બંનેને સમાન-યોગ્ય આદર આપી શકાય છે, અને તેથી શુદ્ધતા તરફ ધીમે ધીમે એક શ્રેણીથી બીજી તેનાથી ઉત્તમ શ્રેણી તરફ જઇ શકાય છે.

આ વાત ધ્યાનમાં રાખી શ્રી જિન ભગવાન્‌ના અતિશયો અને પ્રાતિહાર્યોમાં જે જે ભાવના ભાવી શકાય તેમ છે તે તે ભાવના, જે દર્શન-વંદનનો વિધિ છે તેના હેતુઓ, અને દેવવંદનમાં જે સૂત્રોનો ક્રમ આપેલ છે તે ક્રમનો જે મૂલ આશય હોઈ શકે તે આપેલ છે, અને સાથે શ્રી જિનપૂજાનું સામાન્ય સ્વરૂપ પણ સમજાવેલ છે. આ સંબંધે મુનિશ્રી ચારિત્રવિજયજીએ જે અમૂલ્ય સહાય આપી છે તેને માટે આ લેખક તેમનો અતિ ઉપકાર માને છે. અને વિશાલ વાંચનથી સ્થિતપ્રજ્ઞ રા. રા. અમરચંદ ઘેલાભાઈ (ભાવનગરવાળા) એ આ પુસ્તક આખું અવલોકી જે જે સૂચનાઓ કરી છે, તેને માટે તેમનો પણ આભાર સ્વીકારે છે.

ભાષા બહુ સરલ, સામાન્યજન અને વિદ્યાર્થી વર્ગથી સમજી શકાય તેવી રાખવા પ્રયત્ન કર્યો છે. તેથી જ્યાં જ્યાં દેવવંદન ભાષ્ય અગર ત્રણ ભાષ્ય શિખવવામાં કે અભ્યાસક્રમમાં રાખે છે-જેવી રીતે શેઠ અમરચંદ તલકચંદ જૈન ધાર્મિક પરીક્ષા, શેઠ ઉત્તમચંદ જૈન સ્ત્રી ધાર્મિક પરીક્ષા (હાલ ઓળખાતી જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સ ધાર્મિક ઇનામી પરીક્ષા), જૈન પાઠશાળાઓ વગેરે-ત્યાં ત્યાં આ પુસ્તક ઉપયોગી નીવડશે એમ આ લેખક નમ્રપણે આશા રાખે છે, અને તેમ થયે તેનો શ્રમ વિશેષ કૃતાર્થ થશે.

આ પુસ્તકને હજુ પણ વિશેષ વિસ્તારવાની જરૂર રહે છે. છતાં હાલતો બીજા સંજોગોને લઇને, તથા તેને જેમ બને તેમ જલદી બહાર પાડવાની તાકીદાથી થોડું પણ મુદ્દાસર જે લાગ્યું તે સરલ ભાષામાં રજુ કર્યું છે.

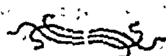
છેવટે આ પુસ્તક લખતાં જે કંઇ દોષ, અસત્ય કથન આદિ થયું હોય તો તે સંબંધે "तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात्, चिन्तितं यन्मयान्यथा" માગી સર્વ વિદ્વાનોને વિનતિ કરીશ કે તે સર્વ મને લખવામાં કે જણાવવામાં આવશે, તો સુયોગે બીજી આવૃત્તિ થાય તો તેમાં યોગ્ય અનુસરણ કરવાનું કદી ભૂલીશ નહિ.

શેઠ ગોકુલભાઇ મૂલચંદ
જૈન સ્ટુડંટ્સ હોસ્ટેલ
પરેલ, મુંબઇ.
૨૪. ૯ ૧૯૧૦.

જિનચરણોપાસક,
મોહનલાલ દ. દેશાઇના
જયજિનેન્દ્ર.

सावलेपं विहायैव समृद्धिमान् सदुपासकः ।
भक्तिपूर्वं जिनं स्तौति स एव जगदुत्तमः ।—उपदेशप्रासाद.

ઉત્તમ પુરૂષોનો ઉપાસક સમૃદ્ધિવાળો જે શ્રાવક ગર્વને તજી ભક્તિપૂર્વક જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરે છે તે જગતમાં ઉત્તમ ગણાય છે.

(પ્રભુમંદિરે પ્રભુતા પ્રાપ્તિ.)

આવો-પ્રભુના મંદિરે, દેવનું પૂજન કરીએ,
સ્થિર મને હૃદયો ઉલ્લસિએ,
ભાવનાથી સમતાનાં દીવ્યગાન ગાઇએ,
તલ્લીન થઇ જગત્ સર્વને ભૂલીએ.

જુઓ !-ઓજસ્ ભર્યાં અમીઝરણાં પ્રભુશીરે વહે છે,
ઝળહળતું જ્યોતિઃસ્વરૂપ વ્યાપ્ત થાય છે,
દિગન્તમાં પ્રસરે છે,
અંધકાર વિદારે છે.

ભૌતિક લોચનો દિવ્ય થઇ તેનું ભીતર દર્શન કરે છે,
એકતા-અનેકતા, જડત્વ-જીવત્વ સર્વમાં
સમતા નિહાળે છે,-
નિરપેક્ષતા પિછાને છે.

* * *

ચાલો ! આપણે સમતાનાં શાંતિદાયક ગાન કરીએ:

૧.*

કલ્પતરૂની લતા, પ્રેમમય જનની તું મા,
ઉરે લઇ આમ બાળ, અમીનાં દુધડલાં પા.
પ્રભુ રહિત જે દોષ રાગ ને દ્વેષ બંને
તેનાથી અતિદૂર કરે આમ બાલકડાંને.

---

* ઢાળ.

૨.*

ઝુલાવો પારણિએ, પ્રેમે ઝુલાવો !
હાલરડાંથી ધૂન મચાવો–ઝુલાવો.

કોમળ આશાથી ભર્યાં, શિશુ અમ હ્રદયો માત !
પ્રશાન્ત ભાવ ભરી કરો, સ્થાયી સંસ્કૃત જાત્ય.

સ્ખલના થઇ કંઇ તો ધાવો,
અધઃપાતમાંથી બચાવો,
સુમાર્ગે ચડાવો,
કંઇ જ્યોતિ બતાવો, પારણીએ બિછાવો–ઝુલાવો.

*　　　*　　　*

ગાન સાંભળી સ્વીકારી સમતામાતા પધાર્યા,
અમી દુધડલાં પાયાં, રોમ રોમ પ્રસરાવ્યાં,
રાગ દ્વેષ–ને મોહ વિદાર્યાં;
દર્શન પ્રગટયું, જ્ઞાન જ્યોતિ વિસ્તરી,
આત્મસ્વરૂપ જાગ્યું, શક્તિ સ્ફુરણા થઇ,
આત્મગુણઘાતક કર્મ કેદી અંતરનો પ્રભુ પ્રભુતામય થયો,
દેવદુંદુભિ ગાજ્યાં,
દેવવિલયે આનંદઘન–પરમાત્મા–સિદ્ધ બન્યો.

ભૈરવી. અરે કોઇ આવો, પિયાને મનાવો. એ રાહ.

(તેનું દૃષ્ટાન્ત કહે છે)-જેટલો પ્રકાશ લોકમાં એકલો ચંદ્ર આપે છે, તેટલો સમગ્ર તારાસમૂહ શું આપે છે ?

આ ચોવીશ તીર્થંકરોના સ્તવ રૂપે પ્રાચીન સૂત્ર ' લોગસ્સ ' છે. તેમાં ચોવીશ તીર્થંકરોનાં નામ છે અને તે માટે તેના યથાર્થ ઉત્તમ વિશેષણો છે, તે દરેક વિશેષણમાં અતિ ગંભીર અને મનનીય અર્થ રહેલો છે. (આ માટે જુઓ આવશ્યક સૂત્ર-નિર્યુક્તિ ને ભાષ્યમાંનું બીજું ચતુર્વિંશતિ સ્તવાધ્યયન. પૃ. ૪૯૦-૫૧૦ તથા ચૈત્યવંદન મહાભાષ્ય).

આ બીજા આવશ્યકને ' ચૈત્યવંદન '-' દેવવંદન ' કહેવામાં આવે છે. દરેક દર્શનમાં પોતાના ઇષ્ટદેવને વંદન કરવાનું, તેની પ્રાર્થના કરવાનું-' ઉપાસના ' કરવાનું કહ્યું છે. આ તત્ત્વ અતિ જરૂરનું છે. બુદ્ધિનો સ્વભાવ એવો છે કે અતિશય તર્ક વિતર્ક કરવા, અને તેવા તર્ક વિતર્ક કરવાથી આત્મતત્ત્વ અંતરમાં સ્થિર થતું નથી. અનેક શંકા અને સમાધાનોની જાળમાં બુદ્ધિ ગુંચવાઇ જાય છે, અને અનેક સંપ્રદાય, મત આદિ કોઇ એક ઉપર વિશ્વાસ કરતી નથી. એવા વિક્ષેપ-દોષને ટાળવાને અર્થે અભ્યાસીએ-મુમુક્ષુએ ઉપાસનાનો-ભજનનો-દેવવંદનનો આશ્રય કરવો ઘટે. કોઇ એક ઇષ્ટને માની તેના અર્ચનનો સમગ્ર વિધિ યથાર્થ રીતે ગુરૂમુખે-શાસ્ત્રથી પ્રાપ્ત કરવો ઘટે. (જિનદેવદર્શન-વંદનની વિધિ આ પુસ્તકમાં આપેલ છે.) એવા વિધિમાત્રમાં તે તે દેવની ઉપાસનાની રચના એવી રીતે કરેલી પ્રતીત થશે કે બાહ્ય પ્રદેશમાં તે દેવનું સ્થાપન અર્ચન કરવા ઉપરાંત તે દેવની આંતરભાવના સ્પષ્ટ રીતે થઇ જાય, ભાવનો અંતરમાં પ્રતિભાસ થાય અને ઉપાસક ઉપાસ્યનું તદ્રૂપ-એકાકાર ધ્યાન રહે. આવશ્યક-નિત્યકર્મ આદિ ક્રિયાઓથી જેમ મળનો નાશ થાય છે, તેમ દેવવંદનાદિ ઉપાસના ક્રિયાથી વિક્ષેપનો નાશ થાય છે. ક્રિયાકર્મનો આચાર કરતે કરતે જેમ બુદ્ધિ સતેજ થઇ

એના એજ ક્રમ માર્ગમાં પરમાર્થની ભાવનાનો આશય ઉપજાવતી થાય છે, તેમ ઉપાસનામાં એકાગ્રતા પામતું અંતઃકરણ પરમાર્થભાવનામાં સ્થિર રહી તન્મયતા પાળવાને પણ સમર્થ થાય છે. ક્રિયા–કર્મનો પરિપાક જ્ઞાન છે, ઉપાસનાનો પરિપાક તન્મયતા છે. ક્રિયા–કર્મનો જેમ જેમ પરિપાક થાય છે, તેમ તેમ તે સકામતાનો અસ્ત થાય છે, ને નિષ્કામ આચારમાત્રજ અવશેષ રહે છે: નિષ્કામ કર્મનો પરિપાક થતાં કર્મમાર્ગની અસારતા સમજાય છે અને ઉપાસનાની તન્મયતામાં રસ આવે છે; ઉપાસનાનો પરિપાક થતાં સકામતા રહિત તન્મયતા સિદ્ધ થાય છે, કિં બહુના. સર્વત્ર ઉપાસ્યનુંજ ભાન રહે છે. વિષયાસક્ત મનુષ્યોને સ્વ સ્વ વિષયનુંજ સર્વદા દર્શન સ્મરણ સહજસિદ્ધ હોય છે, તેમ ઉપાસકોને ઉપાસ્યનું સહજસિદ્ધ ભાન સર્વદા રહે છે.''

"વર્ત્તમાન સમયમાં પાશ્ચાત્ય સંસર્ગોએ આપણી સ્થિતિ, રીતિ, રહેણી–કરણીમાં અનેક વિકાર ઉપજાવ્યા છે—તે એટલે સુધી કે કેટલાક તો જાણે સ્વભાવસિદ્ધ હોય તેવા અનિવાર્ય થઇ પડ્યા છે. એવે પ્રસંગે આવા ક્રિયામાર્ગનો આશ્રય કેમ થઈ શકે? એવી શંકા સહેજે થવાનો સંભવ છે. પણ ક્રિયામાર્ગના અનુયાયીને એટલું સમજવું ઘટે કે ક્રિયાનો આશ્રય કરવામાં મુખ્ય હેતુ શ્રદ્ધા છે, અંતઃકરણના મલનો જેનાથી નાશ થાય છે તે શ્રદ્ધા છે. ક્રિયા–કર્મનો અતિશય આડંબર કે વિસ્તાર ઇષ્ટ નથી, જેટલું થઇ શકે તેટલુંજ સ્વીકારવું અને તેને શ્રદ્ધાથી અને નિયમથી યથાર્થ રીતે પાળવું. દેશ કાલ વિચારી સ્વશક્તિ અનુસાર નિયમ લેવો, પણ તેમાં અશ્રદ્ધા કરવી નહિ અને તેનો જે નિયમિત સમય રાખ્યો હોય તેમાં વિક્ષેપ થવા દેવો નહિ.

છેવટે નીચેનાં વીર–પ્રવચનો સંપૂર્ણરીતે અવધારવાનું સુજ્ઞ વાંચકોને વિનવી તથા વીરસંતાન તરીકેનું ગીત ગાઇ:—

पुरिसा ! सच्चमेव समभिजाणाहि ।
सच्चस्स आणाए से उवट्ठिए मेहावी मारं तरइ ॥—આચારાંગ.

—હે પુરૂષો ! સત્યનુંજ સમભિજ્ઞાન—પરિજ્ઞાન કરો. સત્યની આજ્ઞા પરજ ઉભેલો બુદ્ધિશાળી મૃત્યુને તરી જાય છે.

पगडं सच्चंमि धित्ति कुव्वह ! एत्थो वरए
मेहावी सव्वं पावकम्मं झोसइ ॥—આચારાંગ.

અર્થઃ—પ્રકટરૂપે સત્યપર ધૃતિ—સ્થિરતા કર. એ રીતે વર્તતો એટલે સત્યનિરત મેધાવી—બુદ્ધિશાલી સર્વ પાપકર્મોને બાળી મૂકે છે.

[પહાડી ગઝલ—અમે તો કાઠિયાવાડી......એ લયમાં]

અમે મહાવીરનાં બાળક અહિંસાના ઉપાસી,
ધુરંધર સૂરિનાં બોધેલ તત્ત્વોના અભ્યાસી.

ગિરિ એકાન્ત પ્રદેશ, ગગનચુંબી જિનમંદિરો:
શત્રુંજય આબુ, સમેતશિખરે શોભતાં.

બિરાજે પદ્માસને શાન્ત વીતરાગ ધ્યાની,
લીધાં તેનાં શરણ્ આલંબને વિના કશાની ?

વિશ્વ અમારો દેશ, સહુ જીવો અમ બન્ધુઓ:
કોઈથી ના ક્લેશ, રાગદ્વેષથી જય શત્રુઓ.

[illegible] વીર જગાવ્યો જગમાં જાગી છે તેને જગાવી,
[illegible] જ્ઞાન દીક્ષા તે, [illegible] ચારિત્ર લાગી.

[illegible]) વીતરાગ [illegible]
[illegible] (મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ.

શ્રી જિનદેવદર્શન.

૧. મંગલાચરણ.

तुभ्यं नमस्त्रिभुवनार्त्तिहराय नाथ !
तुभ्यं नमः क्षितितलामलभूषणाय ।
तुभ्यं नमस्त्रिजगतः परमेश्वराय
तुभ्यं नमो जिन ! भवोदधिशोषणाय ॥ १ ॥

અર્થ—હે નાથ! ત્રણ ભુવનની પીડા હરનાર એવા આપને નમસ્કાર હો! તથા પૃથ્વીતલને વિષે નિર્મલ અલંકારરૂપ એવા આપને નમસ્કાર હો! ત્રણ જગતના પ્રભુ એવા આપને નમસ્કાર હો! તથા હે શ્રી વીતરાગ! સંસારરૂપ સમુદ્રનું શોષણ કરનારા એવા આપને નમસ્કાર હો!

૨. પ્રબંધચતુષ્ટય.

અહીં વિષય દેવવંદન છે, તેના અધિકારી આત્માર્થી જનો છે. ગ્રંથનું પ્રયોજન અધિકારી એવા આત્માર્થીને આ દેવવંદનના વિષયનો અર્થબોધ થવાથી ઉપકારરૂપ થશે તે છે અને સંબંધ એ છે કે આજકાલ દેવવંદનનું ખરૂં રહસ્ય દેખવામાં આવતું નથી.

૩. મૂર્તિ કેવી છે ?

જે શ્રી જિનભગવાનનાં દર્શન આપણને પરમ પવિત્ર કરે છે તેની મૂર્તિ–વીતરાગમુદ્રા કેવી છે? તેનાં ઉત્તરમાં શ્રી આનંદઘનજી કથે છેઃ—

અમીય ભરી મૂરતી રચીરે, ઉપમા ન ઘટે કોય;
શાંત સુધારસ ઝીલતી રે, નિરખત તૃપતિ ન હોય;
વિમલજિનં ! દીઠા લોયણ આજ.

વિશેષાર્થ–પરમાત્માની મૂર્તિના સ્વરૂપનું વિશેષ વર્ણન એક મુખે કેટલું કરી શકું ? તોપણ અલ્પમાં બહુ કહીશ. જગત્‌માં અમૃતસમાન પ્રશંસાપાત્ર કોઈ વસ્તુ નથી, તેથી નિઃકેવલ અમૃતમયજ જેમ કોઈએ રચી હોય તેમ આપના મૂર્તિ સ્વાભાવિક તેવી રચાયેલી છે. જગત્‌માં એવો કોઈ પદાર્થ નથી કે જેની ઉપમા આપની મૂર્તિને આપી શકાય; અહીં જે મૂર્તિને અમીયભરી કહી છે, તે માત્ર વચનવ્યાપાર કરવારૂપ ઉપમા કહી છે; પરંતુ પ્રભુની મૂર્તિ તો રાગદ્વેષના અભાવથી પરમ શાંતરૂપ અમૃતરસમાંજ ઝીલી રહી છે, જાણે મૂર્તિમાન શાંતરસ દ્રવતો હોય, તેવી મૂર્તિ છે. વળી અમૃતોપમા પણ ઘટતી નથી, કારણકે અમૃતથી તો માત્ર અંગોપાંગ અજર થવાય છે, અને પ્રભુમૂર્તિના શાંતરસથી આત્મા જન્મમરણરહિત થાય છે. તેથી પ્રભુની મૂર્તિને નિરખતાં નિરખતાં મારાં ચક્ષુને, દર્શનની ઇચ્છાને, અને હૃદયનેત્રને તૃપ્તિ થતી નથી. —શ્રી જ્ઞાનસારકૃત બાલાવબોધમાંથી.

૪. પ્રસ્તાવ.

પ્રભુદર્શન એ ધર્મક્રિયા છે, અને ધર્મ વગર અર્થ અ કામ સાધી શકાય તેમ નથી. એક સુભાષિત છે કે:—

त्रिवर्गसंसाधनमंतरेण पशोरिवायुर्विफलं नरस्य ।
तत्रापि धर्मं प्रवरं वदन्ति न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ ।

અર્થ—ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણવર્ગ સાધ્યાવિન પુરૂષનું આયુષ્ય પશુના આયુષ્યની પેઠે નિષ્ફળ સમજવુ તેમાં પણ ધર્મ સર્વોત્તમ કહેવાય છે; કારણ કે તે વિના અથ અને કામની સિદ્ધિ નથી.

આ ઉપરથી સમજાશે કે આપણે અર્થલાભ તથ કામેચ્છા વ્યવહાર માટે પરિપૂર્ણ કરીએ; પરંતુ તે જો ધર્મ પૂર્વક ન થાય તો તે નકામાં છે-પ્રયોજન વગરનાં છે એટલુંજ નહિ; પરંતુ હાનિકારક છે-અધોગતિમાં નાંખનારા છે. માટે જેટલી જેટલી ક્રિયા કરવી તે ધર્મપૂર્વક કરવી જોઇએ અને તેમ થતી ક્રિયાને ધર્મક્રિયા કહેવામાં આવે છે.

આવી ધર્મક્રિયાઓમાં પ્રભુદર્શન ઉત્તમ ક્રિયા છે. પ્રભુ-દર્શનમાં પ્રભુનાં ગુણગાન, નામસ્મરણ, સ્તુતિપાઠ-ધ્યાન ઈત્યા-દિ સર્વનો સમાવેશ થાય છે અને તેથી પ્રભુસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે. અશુભ કર્મ (પાપ) ધીમે ધીમે ખરી જાય છે, અને આ-ત્મા પરમાત્માને ઓળખતાં તેમાં મગ્નતા પામે છે. એટલે મોક્ષ મળે છે.

૫. દર્શનથી લાભ.

दर्शनं देवदेवस्य दर्शनं पापनाशनं ।
दर्शनं स्वर्गसोपानं दर्शनं मोक्षसाधनम्

અર્થ—દેવના પણ દેવ એવા અરિહંત ભગવાનનું દર્શન પાપનો નાશ કરનાર છે-સ્વર્ગની સીડી છે—મોક્ષનું સાધન છે.

હવે સ્વર્ગ કરતાં મોક્ષનું સુખ અનંતગણું વધારે છે, છતાં એજ દર્શન સ્વર્ગને પણ આપે છે, અને મોક્ષને પણ આપે છે. તો તેનું કારણ એ છે કે જેવી ભાવના તે પ્રમાણે સિદ્ધિ. અમુક પ્રકારની ઈચ્છાથી જેટલી જેમાં સમજ તેટલાથી તે દર્શન કરે તો તેવું ફલ મળે છે; કારણ કે જ્યાં ક્રિયા ત્યાં ફલ હોય. જો ઇચ્છાવગર ઉદાસીન ભાવે પ્રભુના સ્વરૂપ ચિંતવનની દશા પ્રાપ્ત કરી પછી આત્મરમણતા થાય તો આત્મા પરમાત્મા બને છે એટલે મોક્ષ પામે છે.

चैत्यवंदनतः सम्यक् शुभो भावः प्रजायते ।
तस्मात्कर्मक्षयः सर्वं ततः कल्याणमश्नुते ॥

અર્થ—રૂડે પ્રકારે ચૈત્ય (પ્રભુ) વંદનથી શુભ ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી (શુભ ભાવથી) કર્મનો નાશ સર્વથા થાય છે અને તેથી કલ્યાણ (મોક્ષ) મેળવાય છે.

૬ ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ.

ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ, લોકમાં જિનબિંબ અથવા જિનમંદિર એ પ્રસિદ્ધ છે, છતાં કેટલાએક તેનો અર્થ જ્ઞાન, મુનિ, અને

વો કરે છે તે યથાર્થ નથી. વ્યાકરણમાં ચિત્ ધાતુ
ા અર્થ સંજ્ઞા ઉત્પન્ન કરવી એ થાય છે, તે ઉપરથી
થયેલ છે. જેમ કાષ્ઠ વગેરેમાં પ્રતિમાને જોઈને આ
તની પ્રતિમા એવું જ્ઞાન થાય છે.

૭ દેવદર્શન ધર્મક્રિયા છે.

આવી રીતે વિષયનું દિગ્દર્શન કરી, ફરી સ્મરણમાં
ું કે દેવવંદન એ ઉત્તમ ધર્મક્રિયારૂપ પાપ નાશ કરનાર
માં અરિહંત અને સિદ્ધ છે, અરિહંતમાં આચાર્ય, ઉપા-
અને સાધુ એ ત્રણેનો સમાવેશ થાય છે, તેથી દેવવંદન
ા નાશ કરનારૂં છે અને પંચપરમેષ્ઠિને નમસ્કાર એ
ાપ નાશ કરનાર છે. એ બે વાકયોથી એક બીજામાં
ા આવી શકતો નથી તેથીજ કહ્યું છે કેઃ—

---

* ધાતુપાઠમાં પણ ચિત ધાતુથી ચૈત્યનો પ્રયોગ કરેલ છે. હવે
માદિ શબ્દશાસ્ત્ર જોઇએ. નામમાળા ગ્રંથમાં 'चैत्यविहारे
ाद्मनि' એવીરીતે ચૈત્યશબ્દ વિહાર અને જિનાલયમાં વપરાયેલ
જ ગ્રંથના ટીકાકારે 'चियते इति चिति' જેનાથી વૃદ્ધિ પમા-
ચિત્ અને તેનો જે ભાવ–વૃદ્ધિ પમાડવાપણું–તે ચૈત્ય કહેવાય
ા સિદ્ધ કર્યું છે. અમરકોશમાં પણ 'चैत्यमायतनं प्रोक्तं' એટલે
બ્દનો અર્થ સિદ્ધાયતન–જિનમંદિર એમ કહ્યું છે. વળી શ્રીહેમં-
ાર્યે પોતાના અનેકાર્થ સંગ્રહમાં चैत्यं जिनौकस्तद्बिंबं
ुद्देशपादपः । ચૈત્ય તે જિનમંદિર, જિનબિંબ અને જે વૃક્ષની નીચે
થંકરને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હોય તે વૃક્ષ એમ ત્રણ અર્થ કર્યા છે.
ાગમાદિમાં પણ વિચારતાં એજ અર્થ સ્પષ્ટતાથી ધ્વનિત થાય છે.

[illegible] ।

સામાયિક અને પડિક્કમણું આદિ ક્રિયાઓ યથાર્થરીતે કરવામાં આવે તો પરંપરાએ મોક્ષના નિમિત્તભૂત છે અર્થાત્ તે મોક્ષના રસ્તારૂપ છે, પરંતુ જૈનદર્શન એ ખાસ રસ્તો છે. કારણ કે ત્યાં ક્રિયાની સાથે ચૈતન્ય–પરમાત્માના સ્વરૂપનું ચિંતવન છે.

૮. સદ્દેવનો અર્થ.

દેવ એ દિવ્ એટલે પ્રકાશવું અથવા દિવ્ એટલે ક્રિડા કરવી એ ધાતુપરથી થયેલ છે, અને તેનો અર્થ જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરનારા અથવા આત્મસ્વરૂપમાં રમણ કરનારા એમ થાય છે. જ્યાં રાગદ્વેષરૂપી અંધકાર છે ત્યાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ નથી. જ્યાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ છે ત્યાં દેવત્વ છે, તેથી દેવ, રાગ–દ્વેષ વગરનાજ હોવા જોઇએ, અને તેથીજ આત્મરમણ તે કરે છે. જે દેવ હથિયાર ધારણ કરે તે રાગ–દ્વેષવાળા છે; કારણ કે કાંઇપણ હથિયાર ધારણ કરવું એ દ્વેષની નિશાની છે, તેથી આવા દેવ ખરાદેવ–સદ્દેવ ન કહેવાય. આવા હથિયાર ધારણ કરનારા દેવ ભય ટાળી શકે તેમ નથી; કારણ કે જેને ભય હોય તેજ હથિયાર ધારણ કરે અને જે બીતા હોય તે બીજાની બીક કેમ નિવારી શકે ? કેટલાક દેવને જપમાળા હોય છે. ખરા દેવને આની જરૂર નથી; કારણ કે જે સર્વજ્ઞ છે તે વળી કોનો જપ કરે ? ખરા દેવ પવિત્ર છે તેથી તેને કમંડળ આદિ જળપાત્રની જરૂર નથી; તે દયાના સાગર છે તેથી તેને સિંહ,

હાથી આદિ વાહનની જરૂર હોયજ નહિ. તેથી ખરા-સદ્દેવને વંદન કરવાથી ભય મટે છે, રાગદ્વેષાદિ દૂર થાય છે અને કર્મોનો ક્ષય થવાથી શુદ્ધ આત્મગુણ પ્રગટે છે.

૯. હાલનું વાતાવરણ.

દેવદર્શન કરવાનો હેતુ દેવના ગુણોનું ધ્યાન કરી તેમની પેઠે આપણે કર્મનો ક્ષય કરવાનો છે. આત્મસ્વરૂપના આડે આવનારાં ચાર ઘનઘાતી કર્મો દૂર કરવાનાં છે; જ્યારે આપણે તેને તોડવા દેવમંદિરે જવું જોઇએ ત્યારે ઉલટાં કર્મો બાંધીને આવીએ છીએ. આ વાત નીચેની હકીકતથી સત્ય જણાશે.

આ વસ્તુતઃ તપાસીએ તો હમણાંની જે જે સ્થિતિ જાણ્યે અજાણ્યે ઉભી કરવામાં આવી છે તે સારી નથી. જે દેવમંદિરે શાંતિનું સામ્રાજ્ય હોવું જોઈએ ત્યાં જતાં આજ-કાલ દેરાસરની અંદર નીચેની સ્થિતિ માલૂમ પડે છે.

૧. અનેક વ્યક્તિઓ આવી ઘંટના જબરા અવાજ કરે છે.

૨. કેટલાંક દુઃસ્વરવાળા લેંકડા તાણી સમજ્યા વગર ગુમાગુમથી સ્તવન ગાનારાના અવાજો સંભળાય છે.

આવા શોરબકોરમાં યોગીઓજ સ્વસ્થ ચિત્ત રાખી દેવધ્યાન અને શાંતિથી દેવનું દર્શન, ગુણાનુરાગ અને ભાવ-પૂર્વક કરી શકે તેમ છે. આપણે યોગીઓ ન હોવાથી એમ કરી શકીએ તેમ નથી. આથી આપણને પ્રભુદર્શનમાં થવા જોઇતા પ્રભુસંબંધના ઉચ્ચ વિચારોમાં વિઘ્ન આવે છે તે દરેક

સ્તવન માલૂમ પડી જાય. આથી નિયમ કે કોઈ નિકટ
અંતરથી મધુર સ્તવન ગાતો હોય તો બીજાએ આગળ થઈ
પોતાનો દૂરતર બીજી મધ્યસ્થથી ગાનારને તથા અન્યને વિઘ્નરૂપ
ન થઈ શકે તો ધીમેથી અગર મનમાં પોતે સ્તવન ગાવું. અગર
અંતરથી ગાતા જન પાસે જઈ તેનું સ્તવન એકચિત્તથી
શ્રવણ કરવું. ઘંટ આદિના નાદ કરવા તો ધીમેથી કરવા.

(હવે આપણે દેરાસરમાં દેવદર્શન કરવા જઈએ છીએ
ત્યાં હાલનું વાતાવરણ કેમ સુધારી શકાય, અને દેવદર્શન
કરનારામાં જ્ઞાન અને મનશુદ્ધિ કેટલાં હોવાં જોઈએ, કે જેથી
હેતુ, ઉત્તમવંદન કયું ? વગેરે તે સમજી શકે, તે જરા જોઈશું.)

૧૦ દર્શન વખતે વાતાવરણ કેવું હોવું જોઇએ ? શાંતિમય.

આપણું મનોબલ બહુજ નબળું છે, તેમ મન બહુ
ચંચલ છે; તેથી આ મર્કટ જેવી ચેષ્ટા કરનાર અને પવન
કરતાં બલવાન્ મનને સ્થિર જેથી કરી શકાય તેવું વાતાવરણ
જોઇએ. દર્શન વખતે શાંતિ (કારણ કે શાંતિને વખતે મન
સ્થિર રાખી શકાય છે) એટલી બધી હોવી જોઈએ કે એક
સાધારણ માણસ પણ સ્વસ્થતાથી પ્રભુસંબંધીના ઉચ્ચ
વિચારોનો લાભ મેળવી શકે.

આપણે જાણીએ છીએ કે શબ્દો જેમ પૌદ્ગલિક છે તેમ
મન પણ પૌદ્ગલિક છે; આવા શબ્દો-મનના વિચારો-માનસિક
ભાવનાઓ ઘણાખરાઓના પ્રભુદર્શન કરતી વખતે ઉચ્ચ
હોવાથી ઉચ્ચ મનોવર્ગણાનાં અને ભાષાવર્ગણાનાં પુદ્ગલોથી

દેવમંદિરમાંનાં પુદ્‌ગલો તો હંમેશાં શુદ્ધ રહ્યાંજ કરે છે. આ વખતે માત્ર શાંતિનીજ જરૂર રહે છે; કે જેથી આપણા મનઉપર શુદ્ધ પુદ્‌ગલોની વધારે સારી અસર થતી રહે.

જુઓ ! પારસીઓની અગીઆરીમાં–વોરા મુસલમાનાદિની મસીદોમાં–ખ્રીસ્તિના દેવળોમાં જોઇએ છીએ તો તરતજ માલૂમ પડે છે કે પ્રભુપ્રાર્થના તે તે સ્થલે તેઓ કેવી શાંતિમાં કરે છે ? શાંતિનો આ ખાસ ગુણ આપણે જૈનો ગુણગ્રાહી હોવાથી સ્તુતિ કરતી વખતે અવશ્ય ગ્રહણ કરવો જોઇએ અને આશા છે કે તેમ થશે.

૧૧. અશાંતિથી કર્મબંધન.

શાંતિનો સ્વીકાર નહીં થાય, તો નીચેનાં ઘનઘાતી કર્મ બાંધીશું. ઘનઘાતી કર્મ એટલે આત્માના સ્વરૂપનાં ઘાતક કર્મો કે જેથી આત્માનું મૂલ સ્વરૂપ મેળવી શકાતું નથી. તે ચાર છે.

૧–જ્ઞાનાવરણીય કર્મ–જ્ઞાનીઓના સ્તવનમાં વિઘ્નરૂપ થવાથી.

૨–દર્શનાવરણીય કર્મ–બીજાઓને દેવદર્શન થતાં અટકાવવાથી.

૩. મોહનીય.—કેટલાક દુઃસ્વર કાઢતા હોય તો તે ઉપર ક્રોધ આવી જાય છે તેથી. (આની સાથે કહેવું પડે છે કે કેટલાક પોતાની દૃષ્ટિ કે ચિત્ત પુદ્‌ગલરચના તરફ રાખે છે તેથી આ કર્મ બાંધે છે.) વળી દર્શન કરતી વખતે દેવના ગુણોનું રટણ, સ્મરણ અને ધ્યાન કરવાને બદલે પ્રભુની આંગી સારી નથી થઇ, આભૂષણ–પુષ્પ આદિ બરાબર પહેરાવ્યાં નથી–એવા

વિકાર સાથે દર્શન ન કરવાં જોઈએ; પરંતુ આવી
તપાસ માત્ર પ્રભુભક્તિ માટે દર્શન કરે તેની
અને માર્ગ કરનારાઓને શાંતિથી રાગના આપવી જોઈ
તેમ ન કરવો. દર્શન કરતાં આપણી ખટપટ ન કરવી.

૪. અંતરાય.—તાળીને ગોટાળે કરવાથી બીજાના દર્શનમાં અં-
તરાયરૂપ થવાય છે. (આની સાથે કહેવાનું કે પ્રભુ-
મંદિરમાં લોભના કારણથી અગર તો નોકરો ખાઈ
જશે એવાં કારણોથી કે ઉપરીને રાજી રાખવા હલકા
નૈવેદ્યાદિ ચઢાવવાથી અને બીજાને તેમ કરતાં શી-
ખવવાથી થાય છે. વળી હાલમાં દેરાસરમાં હલકા
ઘીના દીવા બળે છે, કંદોઇની દુકાનની મીઠાઇ ચઢે
છે; હલકા ચોખાના સાથીઆ થાય છે તે શોચનીય
છે, અને તેથી પણ ખરી રીતે અંતરાય કર્મ બંધાય છે)

આથી સમજી શકાશે કે ઉપલી વાત ધ્યાનમાં રાખી
શાંતિના આરાધક થવું–વિરાધક ન થવું જોઇએ.

૧૨. દર્શન કરનારમાં જ્ઞાન કેટલું જોઇએ ?

પ્રભુનું દર્શન કરનારમાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન ઉંચા
પ્રકારનું જોઈએ; તે પણ ઉંચા પ્રકારનું ન હોય તો ભાષાજ્ઞાન અને
અર્થજ્ઞાન તો અવશ્ય જોઇએ. ભાષા વગર પ્રભુના ગુણો વર્ણવી
શકાય નહિ, અને અર્થજ્ઞાન વગર પ્રભુનાં સ્તુતિગાન, સ્તવ-
નોમાં શું રહસ્ય છે તે સમજી શકાય નહિ; કારણ કે સમજ્યા
વગર જે બોલવું કે સાંભળવું હોય તો એક સારૂં ગ્રામોફોન કે

ફોનોગ્રામ દહેરાસરમાં રાખવાથી કામ સરે તેમ છે. જોકે ફોનો-
ગ્રાફમાં ઉતારેલાં ભક્તિરસપૂર્ણ સ્તવનો આદિમાં પણ ભાષા
અને અર્થના જાણ ઉત્તમ પુરૂષો લીન થઈ શકે છે; તો ભાષા–
અર્થજ્ઞાન અવશ્યનું છે. ભાષા તથા અર્થનું જ્ઞાન મતિ તથા
શ્રુતજ્ઞાનમાં સમાવેશ પામે છે. શ્રુતજ્ઞાનથી શ્રી પ્રભુનાં ગુણો
–તેમના પૂજા–પૂજાવિધિ–ભાવપૂજા આદિનું જ્ઞાન થાય છે, તે
પણ ખાસ જરૂરનું છે.

આપણામાં મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન છે ? જ્ઞાન માટે શ્રાવકો
ઘણા ભાગે હમેશાં વ્યાખ્યાનોમાં જઇ સાંભળે છે, પરંતુ
કેટલાક શ્રાવકોને કેમ જાણે અદત્તાદાનનો દોષ લાગતો હોય
તેમ સાંભળેલું વ્યાખ્યાનમાંજ મૂકીને ઘેર આવે; વગેરે શું
થોડું શોચનીય છે ?

આપણે યથાપ્રકારે ચર્મચક્ષુથી અશુભ કર્મના ઉદયે
સાક્ષાત્ દેવનાં દર્શન કરવા અસમર્થ છીએ, તો પછી અંતર્ચ-
ક્ષુથી થતા દર્શનની ક્યાં વાત કરવી ? છતાં આ સ્થિતિ
પુરૂષાર્થ–વીર્યનો ઉપયોગ કરવાથી ઘણી સુધારી શકીએ તેમ
છીએ. હાલ આપણે નિર્બળ–શક્તિહીન પ્રજા તરીકે લેખાઇએ
છીએ. જે વીર પ્રભુએ એક ચરણના અંગુઠાથી મેરૂપર્વતને
કંપાવ્યો હતો, તેના પુત્રો આપણે આત્મશૌર્ય વગરના હોઇએ
તે ઓછું શરમાવનારૂં છે ? આગળના શ્રાવકો સાથે આપણને
સરખાવતાં તરતજ જણાઇ આવે છે કે તેમનો આચાર પરમ
[illegible] વીરત્વની મુદ્રાથી તેઓ અંકિત
શુદ્ધ હતા;

૧૩. મનની શુદ્ધિ અને એકાગ્રતા.

विना मनःशुद्धिमशेषधर्म-
कर्माणि कुर्वन्नपि नैति सिद्धिम् ।
दृग्भ्यां विना किं मुकुरं करेण
वहन्नपीक्षेत जनः स्वरूपम् ॥

અર્થ—મનઃશુદ્ધિ વગર સર્વ ધર્મકાર્યો કરતા હોવા છતાં સિદ્ધિ મળતી નથી, જેમ માણસ આંખો વિના હાથમાં મુકુરને ધારણ કરેલ હોય તો પણ તે સાથે હોય છતાં તેના સ્વરૂપને દેખી શકતો નથી.

આ શ્લોકથી મનની શુદ્ધિની જરૂર છે એમ સાબીત થાય છે. જ્ઞાનની સાથે મનની શુદ્ધિ જોઇએ. શુદ્ધ મનનો આધાર સાત્વિક ખોરાકપર છે. સાત્વિક એટલે શુદ્ધ (મનને જડ કે સુસ્ત ન બનાવનારો) અને ન્યાયથી મેળવેલો. અન્યાયથી મેળવેલ પૈસાના ઉપભોગથી બુદ્ધિ મલીન રહે છે. આહારશુદ્ધિની ખાસ જરૂર છે. છ પર્યાપ્તિમાં પણ પહેલીજ આહારપર્યાપ્તિ કહેલી છે, એટલે બાકીની પાંચે પર્યાપ્તિનો એ પાયો છે. બીજી પર્યાપ્તિઓની શક્તિનો આધાર પહેલી ઉપરજ છે. પહેલી જેમ શુદ્ધ હશે તેમ તેટલી બીજીઓ સારી હશે. આહારથી શરીર, શરીરથી ઇંદ્રિયો, શ્વાસોચ્છ્વાસ, ભાષા, અને મન. આ બધા સાત્વિક આહારથી સારા રહે છે, અને રાજસ કે તામસ આહારથી મલીન રહે

છે, સામાન્યપણે આહાર વધારે ખાનારો વધારે ખાવાથી આળસુ થતો જાય છે અને સાધારણ માણસનું મન ભૂખ્યા રહેવાથી અસ્થિર થઇ જાય છે. તેથી તેઓ મનને એકાગ્ર કરી શકતા નથી. જ્યારે આહારવિહારમાં નિયમિત રહેનારા તનને તથા મનને વધારે દુરસ્ત રાખી શકે છે, અને તેમ નહિ કરનારા તંદુરસ્તી ગુમાવી બેસે છે. તંદુરસ્તી ગુમાવતાં અનેક રોગો જોરજુલમથી શરીરમાં પેસી જાય છે અને માનસિક દુઃખોના ભોક્તા થવું પડે છે. વધારે ખાવું કે શક્તિ ન હોય છતાં કાયક્લેશ અતિશય કરવો, કે ખાવામાં અનિયમિત રહેવું એ શારીરિક પાપ છે. શારીરિક અવ્યવસ્થાથી માનસિક અવ્યવસ્થા છે અને માનસિક અવ્યવસ્થાથી ચિત્તની એકાગ્રતા નથી, એકાગ્રતા વગર પ્રભુસ્વરૂપની પીછાન નથી. આથી આહાર ઉપર થોડો વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો છે.

હવે એકાગ્રતા ઉપર આવીએ—પ્રભુમાં એટલા બધા લીન થઇ જવું જોઇએ કે જે સ્થિતિમાં મન અને તનની આધિ-વ્યાધિ સર્વે આપણને અસર કરી શકે નહિ, અગર આપણે ગમે તે કરતાં હોઇએ, છતાં ધ્યાન પ્રભુમાં હોય. આને માટે શ્રીમદ્ **આનંદઘન** કહે છે કેઃ—

રાગ અલૈયો વેલાવલ [1]

એસે જિનચરણે ચિત્ત લ્યાઉં રે મના—
એસે અરિહંત કે ગુન ગાઉં રે મના—એસે જિન૦

---

[1] કાલિંગડામાં ઉત્તમ ભાવથી ગવાશે.

ઉદર ભરણને કારણે રે, ગૌઆ વનમાં જાય;
ચાર ચરે ચિહું દિશિ ફિરે, વાકી સુરતી વછરુઆ
માંહે રે મના-એસે. ૧

સાત પાંચ સાહેલીયાં રે, હિલ મિલ પાણી જાય;
તાલી દીએ ખડખડ હસે રે, વાકી સુરત ગગરુઆ
માંહે રે મના-એસે. ૨

નટુઆ નાચે ચોકમેં રે, લોક કરે લખશોર;
વાંસ ગ્રહી વરતે ચઢે, વાકો ચિત્ત ન ચલે કહું
ઠોર રે મના—એસે. ૩

જુઆરી મનમેં જુઆ રે, કામીકે મન કામ;
આનંદઘન પ્રભુ યું કહે, તુમે લ્યો ભગવાનકો
નામ રે મના—એસે. ૪

આનો અર્થ સહેલો છે, એટલે વિસ્તારની જરૂર નથી. ધ્યાનથી ધ્યાતા ધ્યેય સમાન થાય છે. રાગાદિકથી ગ્રસેલાને ધ્યાતાં રાગાદિકને વશ થવાય છે, કામીને કામિનીનું ધ્યાન કરતાં કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ શ્રી વીતરાગનું ધ્યાન કરતાં પુરૂષ વીતરાગ થઈને સંસારબંધનથી મુક્ત થાય છે. કહ્યું છે કે:—

वीतरागं यतो ध्यायन् वीतरागो भवेद्भवी ।
इलिका भ्रमरीभीता ध्यायंती भ्रमरी यथा ॥

અર્થ:—વીતરાગનું ધ્યાન કરતો થકો ભવી જીવ વીત-

રાગરૂપ થાય છે. જેવી રીતે ભ્રમરીથકી બીક પામેલી એવી જે ચેળ તે ભ્રમરીનું ધ્યાન કરતી થકી ભ્રમરીરૂપજ થાય છે. આવી રીતે શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્રમાં કહ્યું છે કેઃ—

ध्यानाज्जिनेश ! भवतो भविनः क्षणेन
देहं विहाय परमात्मदशां व्रजन्ति ।
तीव्रानलादुपलभावमपास्य लोके
चामीकरत्वमचिरादिव धातुभेदाः ॥

અર્થઃ—હે જિનેશ ! ભવ્ય પ્રાણીઓ તમારા ધ્યાનથી એક ક્ષણમાત્રમાં દેહને ત્યાગ કરીને પરમાત્મદશાને પામે છે. જેમકે લોકોને વિષે ધાતુભેદો એટલે જુદી ધાતુઓ છે તે પ્રબલ અગ્નિથી પાષાણ-ભાવને છોડીને થોડા સમયમાં સુવર્ણપણાને પામે છે.

य एव वीतरागः स देवो निश्चीयतां ततः ।
भविनां भवदंभोलिः स्वतुल्यपदवीप्रदः ॥

અર્થઃ—જે વીતરાગજ છે તેનેઃ દેવ તરીકે નિશ્ચય કરવો જોઇએ પછી તે ભવી જીવોના સંસારનો નાશ કરવામાં વજ્રસમાન છે અને પોતાના જેવી પદવી આપનાર છે.

આ વીતરાગ કેવા છે તેનો કંઇક ખ્યાલ 'ઉવસગ્ગહર' નામક દ્વિતીય સ્મરણનું મનન કરવાથી આવશે.

૧૪. દેવવંદન.

વંદન બે પ્રકારનાં છે.

૨. અરિહંતમાં પોતાના બાર ગુણુ છે. સિદ્ધમાં નિજ આઠ ગુણુ છે.

૩. અરિહંત એટલે તીર્થંકર. તીર્થ પ્રવર્તન કરે અને ઉપદેશ આપીને ઘણા જીવોને ઉપકાર કરે; જ્યારે સિદ્ધ તેમ કરતા નથી અને સિદ્ધ પણુ શ્રી અરિહંતનાં ઉપદેશ થકી ચારિત્ર આદરી કર્મરહિત થઇ સિદ્ધપણું પામી શકે આથીજ શ્રી પંચપરમેષ્ટીમાં શ્રી અરિહંતને સિદ્ધની પહેલાં મૂકેલ છે.

૧૭. અરિહંતનો શબ્દાર્થ.

અરિહંત ત્રણુ પાઠે લખાય છે. ૧ અરહંત ૨ અરિહંત ૩ અરૂહંત.

૧. (૧) અરહંત (અર્હત્-જે યોગ્ય છે. અર્હ્=યોગ્ય થવું એ ધાતુ) એટલે જે પૂજાને—આઠ મહાપ્રાતિહાર્યરૂપ પૂજાને યોગ્ય છે તે. કહ્યું છે કે:—

अरहंति वंदण नमंसणाइ अरहंति पूअसक्कारं ।
सिद्धिगमणं च अरहा अरहंता तेण वुच्चंति ॥

—જે વંદન, નમસ્કારાદિને યોગ્ય છે, જેને પૂજાસત્કાર કરવા યોગ્ય છે અને જે સિદ્ધિ પામવા યોગ્ય છે તેને અરહંત કહે છે.

(૨) અરહંત (અરજ:—રજોહનનાત્-રજ હણુવાથી રજ-વગરના) એટલે ચાર આત્મગુણુઘાતી કર્મરૂપી રજને હણુનાર.

(૩) ([illegible]) [illegible] [illegible] છાનું નથી તે.

(૪) ([illegible]) [illegible] નથી તે.

(૫) ([illegible]—વિનાશ કરનાર એવા જરા—મરણ આદિ) એટલે જેને પરિગ્રહ કે જરા આદિ નથી તે.

(૬) (અરહયત્—રહ=છોડવું. જેણે છોડ્યો નથી) એટલે જેણે સ્વસ્વભાવ છોડ્યો નથી તે.

૨. અરિહંત. (અરિહંતા—અરિ=શત્રુ+હંતા=હણનાર) એટલે આઠ કર્મરૂપ શત્રુને હણનાર.

૩. અરૂહંત (અરૂહત્—રૂહ—ઉગવું—ઉપજવું—જેને ઉગવું કે ઉપજવું નથી) એટલે જેને કર્મો ક્ષીણ થઈ જવાથી બીજો ભવ લેવાનો નથી તે.

આવી રીતે કરેલા વ્યુત્પત્તિ અર્થથી અરિહંત ભગવાનનું સ્વરૂપ થોડું ઘણું જાણ્યું.

૧૮. નિક્ષેપે અરિહંત.

હવે આપણે નિક્ષેપ—આરોપણથી અરિહંતદેવનું સ્વરૂપ જોઈએ. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ—નિક્ષેપ એમ ચાર નિક્ષેપથી અરિહંતનું ચાર પ્રકારે સ્વરૂપ છે.

નામ અરિહંત—અરિહંત એટલે ઋષભાદિક જિનનાં જે નામ છે તેમને તે નામથી બોલાવીએ તે.

સ્થાપના અરિહંત—શ્રી જિનભગવાનની જે જે પ્રતિમા, મૂર્તિ, પગલાં આદિ છે તે.

દ્રવ્ય અરિહંત—જેમણે શ્રી તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું છે. એવા શ્રીકૃષ્ણ, શ્રેણિકાદિક સર્વ તથા જેઓ તેજ ભવમાં તીર્થંકરપદ પામશે પરંતુ દીક્ષા લઇને કેવલજ્ઞાન નથી પામ્યા તે. કારણકે આ બધા જિનના જીવ કહેવાય.

ભાવઅરિહંત—જેઓ કેવલજ્ઞાન પામી સમવસરણમાં બેસી ધર્મોપદેશ આપે તે.

૧૯. દેવ પૂજા પ્રત્યે મનને ઉપદેશ.

જ્યારે દેવપૂજા કરવાની છે ત્યારે આ ચારે પ્રકારે શ્રી અરિહંત ભગવાનનું સ્વરૂપ વિચારી પૂજા કરવાની છે. તે દરેક પ્રકાર શુભ ફલ આપે છે તે વિચારીએ. જિનપૂજા એ જિનપ્રત્યેની આપણી પ્રીતિ છે, અને પ્રીતિ જુદી જુદી રીતે દર્શાવી શકાય છે; તેથી એક પોતાના મનને સમજાવતાં કહે છે કે હે મન! તું બીજે રસ્તે ન જતાં અથવા મને બીજે-અવળે માર્ગે ન ચડાવતાં જિનપ્રત્યે પ્રીતિ કરવામાં લઇ જા.

રાગ-ભૈરવી.

હે મનવા! કાં ચકડોળે ચડાવ,
સત્પથ મારે સાધવો. શિવપ્રીતિસાધન થાય

લઈએ. તે નામ અનેક સુંદર અર્થ અને ભાવનાનું પ્રકટીકરણ કરે છે તે જોઈએ, અને તેથી ચાર નિક્ષેપે શ્રી વીરભગવાનની ઓળખાણ કરીએ.

૨૧. નિક્ષેપે વીરપ્રભુ.

નામનિક્ષેપ-વીર એવું નામ તે નામવીર.

સ્થાપનાનિક્ષેપ-વીરભગવાનની સ્થાપના સ્થાપવી તે સ્થાપના વીર.

દ્રવ્યનિક્ષેપ-વીશ સ્થાનક મધ્યેથી ગમે તે સ્થાનક આરાધી તીર્થંકરપણે થવાનાં દલીઆં ઉપાર્જ્યાં ત્યારથી દ્રવ્યવીર ભગવાન.

ભાવનિક્ષેપ-કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી સમવસરણને વિષે બેસે, દેશના દે ત્યારથી ભાવવીર ભગવાન-તીર્થંકર.

પ્રથમના ત્રણ નિક્ષેપ સિવાય ભાવનિક્ષેપ થઇ શકે તેમ નથી એટલે પ્રથમનાં ત્રણ ભાવ નિક્ષેપનાં નિમિત્ત છે, તેથી ક્રમ પ્રમાણે પહેલાં ત્રણ પછી ઉત્તમ એવો ભાવનિક્ષેપ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનું પૂર્ણ રહસ્ય વીરનું યથાર્થ નામા તથા ગુણાઃ એ પ્રકારે નામ લેતાં જણાઈ આવે છે, તે આપણે જોઈએ.

૨૨. ' વીર ' એ પ્રભુના નામના અર્થ.

૧. विशेषेण ईरयति क्षिपति तत्तत्कर्माणि इति वीरः એટલે જે વિશેષપણે તે તે કર્મને ખપાવે છે તેનું નામ વીર.

આત્મનિરોધમાં પરમ-ઊંચી સ્થિતિ છે તે કેવળીની આવે છે તે સ્થિતિ સર્વ કર્મને ખપાવ્યા વગર આવતી નથી.

[illegible]

અર્થઃ— [illegible]

[illegible]

ધારણ કરતા ત્રણ લોકના ગુરૂ શ્રીમહાવીર પ્રભુ. વિજય પામો. આથી 'વીર' એ નામથી કેટલી કેટલી ભાવનાઓ સ્ફુરવી જોઈએ તે બતાવ્યું.

૨૩. બીજા નામના અર્થ.

તેવીજ રીતે પ્રભુનાં અનેક નામો ગુણ પ્રમાણે આપી શકાય છે. જેવાં કે બુદ્ધ, શંકર, વિધાતા, પુરૂષોત્તમ. શ્રી માનતુંગસૂરિ ભક્તામર સ્તોત્રમાં કથે છે કે:—

बुद्धस्त्वमेव विबुधार्चितबुद्धिबोधात्
त्वं शंकरोऽसि भुवनत्रयशंकरत्वात् ।
धातासि धीर ! शिवमार्गविधेर्विधानात्
व्यक्तं त्वमेव भगवन् ! पुरुषोत्तमोऽसि ॥

અર્થ:—હે નાથ! વિબુધોએ જેમનો કેવલજ્ઞાનનો બોધ પૂજ્યો છે માટે તમે બુદ્ધ છો-જ્ઞાનતત્ત્વી છો! ત્રણ ભુવનને સુખ કરનાર હોવાથી તમે શંકર છો! હે ધીર! તમે મોક્ષમાર્ગના વિધિ (રત્નત્રય યોગરૂપ ક્રિયા) નું વિધાન કરવાથી વિધાતા-સંપન્ન છો, અને હે ભગવન! તમે પ્રકટપણે પુરૂષોત્તમ છો.

૨૪. પ્રભુનાં નામ તથા કથાનું ફલ.

શ્રીમાનતુંગસૂરી ભક્તામર સ્તોત્રમાં કથે છે કે:—

आस्तां तव स्तवनमस्तसमस्तदोषं

त्वत्संकथापि जगतां दुरितानि हंति ।

दूरे सहस्रकिरणः कुरुते प्रभैव

पद्माकरेषु जलजानि विकाशभांजि ॥

અર્થ:—જેથકી સર્વ દોષ નાશ પામ્યા છે એવું આપનું સ્તવન તો દૂર રહો, પણ આપની સંકથા–ચારિત્રકથા પણ ત્રણ જગતનાં પાપને હણે છે. જેવીરીતે સૂર્ય તો દૂર રહો પરંતુ તેની પ્રભા–કાંતિજ સરોવરમાંનાં કમલોને વિકસાવે છે.

આજ ભાવાર્થવાળું શ્રીમદ્ સિદ્ધસેનસૂરિ કલ્યાણમંદીર સ્તોત્રમાં કહે છે કે:—

आस्तामचिंत्यमहिमा जिन ! संस्तवस्ते

नामापि पाति भवतो भवतो जगंति ।

तीव्रातपोपहतपांथजनान्निदाघे

प्रीणाति पद्मसरसः सरसोऽनिलोऽपि ॥

અર્થ:—હે જિન ! જેનો મહિમા અચિંત્ય છે એવું આપનું સંસ્તવન દૂર રહો, પરંતુ આપનું નામ પણ સંસાર થકી ત્રણ જગતનું રક્ષણ કરે છે. જેવીરીતે પદ્મસરોવરનું પાણી દૂર રહો પરંતુ તેનો રસવાળો પવન પણ ઉનાળામાં સખત તડકાથી હણાયેલ એવા મુસાફરોને સંતોષે છે.

૨૫. [illegible]

[illegible]

[illegible]

નારા દર્શન કરતી વખતે જુદા જુદા વિચારો કરતા દેખાય છે, કેટલાક ભોળા અજ્ઞાની લોકો પુત્રાદિક સુખની તેમજ કેટલાક કુટુંબ સુખની અને કેટલાક વ્યાપારાદિમાં સારો લાભ થવાની આશા રાખે છે-કેટલાક દેવલોકાદિક સુખની આશાએ અને કેટલાક મોક્ષની આશાએ દર્શન કરવા જતા હોય એમ દેખાય છે.

ખરી રીતે પ્રભુદર્શન કેમ કરવા જોઇએ અને તે વખતે મનમાં શું વિચારો આવવા જોઇએ એનો વિચાર ભાગ્યેજ થોડાને આવતો હશે. પૌદ્ગલિક સુખની આશા કે ઇચ્છાવગર પ્રભુ સંબંધે જ માત્ર ઉંચા વિચાર પ્રભુદર્શન કરતી વખતે મનમાં ઉદ્ભવવા જોઈએ; તેવા પ્રભુ સંબધેના ઉચ્ચ વિચારોમાં પ્રભુના ગુણો આદિનો સમાવેશ થાય છે અને તે સરલ ભાષામાં કહેવાનો આ લઘુ પુસ્તકનો હેતુ છે. આ પૂજાનો વિષય જરા વિસ્તાર પૂર્વક આગળ આપણે જોઈશું.

૨૮ કોઇ ભવે દર્શન સત્ય રીતે થયું છે ?

મનુષ્યભવ દુર્લભ છે તેથી આ ભવમાં જો દેવનામસ્મરણ-પૂજન-દર્શન-ચિંતવન આદિથી ધર્મગ્રહણ નહિ થાય તો પછી ફરી ચોરાશી લાખ જીવયોનિરૂપી સંસારચક્રમાં રખડવાનું છે; અને તેમ થશે તો અંતિમ સાધ્ય મેળવી શકાય તેમ નથી અને હજુ સુધી તે મેળવી શકાયું નથી એ વાત ચોક્કસ છે. અને તેથી શ્રીમદ્ સિદ્ધસેનસૂરિ કરૂણાર્દ્રચિત્તે કલ્યાણમંદિર સ્તોત્રમાં ચાર શ્લોકમાં કથે છે કે:—

अस्मिन्नपारभववारिनिधौ मुनीश !
मन्ये न मे श्रवणगोचरतां गतोऽसि ।
आकर्णिते तु तव गोत्रपवित्रमंत्रे
किं वा विपद्विषधरी सविधं समेति ? ॥

અર્થ:—હે મુનીશ ! હું એમ માનું છું કે આ અપાર ભવસાગરમાં આપ મને શ્રવણુગોચર થયા નથી એટલે મેં આપને કદી–કોઇ ભવે સાંભળેલા નથી, કારણ કે જો આપના ગોત્ર–નામરૂપ પવિત્ર મંત્ર સાંભળેલો હોય તો આપદારૂપી સાપણી મારી સમીપ કેમ આવી શકે ? અર્થાત્ આપનું નામ સાંભળ્યા પછી તો આપદા આવે જ નહિ અને મને તો આ સંસારરૂપ આપત્તિઓ આવેલી છે તેથી હું એમ માનું છું કે મેં પૂર્વભવોને વિષે ક્યારેપણ આપનું નામ સાંભળ્યું નથી.

जन्मांतरेऽपि तव पादयुगं न देव !
मन्ये मया महितमीहितदानदक्षम् ।
तेनेह जन्मनि मुनीश ! पराभवानां
जातो निकेतनमहं मथिताशयानाम् ॥

અર્થ:—હે દેવ ! હું માનું છું કે જન્માંતરે પણ આપનું વાંછિત આપવામાં ચતુર એવું ચરણયુગલ મેં નથી પૂજ્યું; કારણકે હે મુનીશ ! આ જન્મમાં પરાભવો કે જેણે (મારા) આશય મથી નાંખ્યા છે તેનું હું સ્થાન થયો છું અર્થાત આપના ચરણારવિન્દનો પૂજક પરાભવનું સ્થાનક હોતો નથી અને હું

તેમ થયો છું તેથી મેં પૂર્વભવોને વિષે આપના ચરણારવિંદ ક્યારે પણ પૂજ્યા નથી એમ જાણું છું.

नूनं न मोहतिमिरावृतलोचनेन
पूर्वं विभो ! सकृदपि प्रविलोकितोऽसि ।
मर्माविधो विधुरयंति हि मामनर्थाः
प्रोद्यत्प्रबंधगतयः कथमन्यथैते ॥

અર્થઃ—હે સ્વામિ ! અત્યંત મોહરૂપી અંધકારથી ઢંકાયેલ આંખવાળા જીવા મેં પહેલાં આપને એકવાર પણ જોયેલ નથી કારણકે જો દર્શન કર્યાં હોત તો મર્મને ભેદી નાંખનારા અને કુકર્મબંધની પ્રવૃત્તિ જેનો વિશેષે પ્રાપ્ત કરી છે એવા આ અનર્થો મને કેમ પીડે છે ?

आकर्णितोऽपि महितोऽपि निरीक्षितोऽपि
नूनं न चेतसि मया विधृतोऽसि भक्त्या ।
जातोऽस्मि तेन जनबांधव ! दुःखपात्रं
यस्मात् क्रियाः प्रतिफलंति न भावशून्याः ॥

અર્થઃ—હે જનહિતકારી ! મેં આપને સાંભળ્યા પણ હશે, અથવા પૂજ્યા પણ હશે, તથા દીઠા પણ હશે પરંતુ ખરેખર ભક્તિથી ચિત્તમાં ધારણ કરેલા નથી; કારણકે હું દુઃખનું પાત્ર ઉત્પન્ન થયેલ છું તેથી ભાવશૂન્યની ક્રિયા ફળતી નથી. (ભાવવિષયે 'ભાવપૂજા' પર વિવેચન જુઓ.)

૨૯. દેવના ગુણ.

હવે દેવના ગુણ તપાસીએ. દેવમાં અનંત ગુણ છે અને ખરૂં જોતાં તેનું વર્ણન સરસ્વતિ કે બૃહસ્પતિ પણ કરી શકે તેમ નથી છતાં મુખ્ય ગુણો શાસ્ત્રોમાં કહ્યા છે તે જોઈએ.

પંચપરમેષ્ઠિને નમસ્કાર એ બધા મંગલોમાં પહેલું મંગલ છે. તે પંચપરમેષ્ઠિમાં અરિહંત અને સિદ્ધ એ દેવ છે અને આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ગુરૂ છે. આ પુસ્તકમાં દેવતત્ત્વ એ વિષય હોવાથી તેજ ચર્ચીશું.

બાર ગુણ અરિહંત દેવ, પ્રણમીજે ભાવે;
સિદ્ધ આઠ ગુણ સમરતાં, દુઃખ દોહગ જાવે.

શ્રી અરિહંત પ્રભુના બાર ગુણ છે, તેમાંના આઠ પ્રાતિહાર્ય કહેવાય છે અને ચાર અતિશય કહેવાય છે.

૮ પ્રાતિહાર્ય.

પ્રાતિહાર્ય એટલે જે પ્રતિહારી તરીકે પ્રભુ પાસે રહે [illegible] નીચે પ્રમાણે

अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिर्दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च ।
भामण्डलं दुन्दुभिरातपत्रं सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम् ॥

અશોક વૃક્ષ, દેવતાઓએ કરેલી પુષ્પવૃષ્ટિ, [illegible], ચામર, સિંહાસન, ભામંડળ, દુંદુભિ, અને છત્ર [illegible] આઠ પ્રાતિહાર્ય છે. જ્યારે શ્રી તીર્થંકર [illegible] ત્યાં ત્યાં દેવતાઓ

પ્રભુની કાયાથી બાર ગણો, વિસ્તીર્ણ શાખાવાળો અશોકવૃક્ષ, ફૂલની વૃષ્ટિ, મનોહર વીણાના સ્વરો કે જેથી પ્રભુની દેશના મનોહર બને, રત્નથી જડિત શ્વેત ચામરો (ભગવાનને વીંજવા માટે), સુવર્ણમય સિંહાસન (ભગવાનને બેસવા માટે) જ્યોતિનું મંડલ (પ્રભુના મસ્તકને પાછલે ભાગે), દુંદુભિ–વાજિંત્રો, છત્રો (પ્રભુને મસ્તકે) કરે છે.

૩૧. દરેક પ્રાતિહાર્ય પર ભાવના

આ પ્રાતિહાર્ય વિચારતાં તેમાં ભાવના મૂકી શકાય તો હૃદય ઘણું જ ઉલ્લસિત થાય તેમ છે. શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિ કલ્યાણ-મંદિરસ્તોત્રમાં નીચે પ્રમાણે ભાવના ભાવી સુંદર બોધ કરે છે.

૩૨

પ્રથમ અશોકવૃક્ષ નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

धर्मोपदेशसमये सविधानुभावा—

दास्तां जनो भवति ते तरुरप्यशोकः ।

अभ्युद्गते दिनपतौ समहीरुहोऽपि

किं वा विबोधमुपयाति न जीवलोकः ॥

અર્થ:—(હે સ્વામિન્) ધર્મોપદેશ આપતી વખતે આપના સમીપ એટલે પાસે રહેવાના પ્રભાવથી લોક તો દૂર રહો, પરંતુ વૃક્ષ પણ અશોક એટલે શોકરહિત થાય છે, અથવા સૂર્ય ઉદય પામતાં વૃક્ષાદિથી સહિત એવો જીવલોક એટલે સમસ્ત જગત્ વિબોધ કહેતાં વિકાસને નથી પામતું ? (પામે છે) એટલે જેમ સૂર્યોદય થવાથી કેવલ લોકજ નિદ્રાનો

ત્યાગ કરી વિબોધને પામે છે, એટલુંજ નહિ પણ વનસ્પતિ પણ પત્રસંકોચાદિ લક્ષણવાળી નિદ્રાનો ત્યાગ કરી વિકાસ પામે છે, તેમ તમારા સમીપે હોવાથી કેવળ ભવિક લોકજ અશોક થાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ વૃક્ષ પણ અશોક થાય છે.

૩૩

બીજા સુરકૃત પુષ્પવૃષ્ટિ નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

चित्रं विभो ! कथमवाङ्मुखवृंतमेव
विष्वक् पतत्यविरला सुरपुष्पवृष्टिः ।
त्वद्गोचरे सुमनसां यदि वा मुनीश !
गच्छंति नूनमध एव हि बंधनानि ॥

અર્થ:—હે વિભુ ! અવિરલ–નિરંતરની દેવતાએ કરેલી પુષ્પની વૃષ્ટિ ચારે તરફ ઊંચું છે મુખ જેનું અને નીચે છે બીટ (બંધન) જેનું એવી રીતે પડે છે એ આશ્ચર્ય છે ! ખરેખર, હે મુનીશ ! તમો પ્રત્યક્ષ થતાં શોભાયમાન મનવાળાનાં બંધનો નિશ્ચયે નીચેજ જાય છે–અર્થાત્ તમારા સમીપે સુમનસ્ જે ફૂલ તેનાં બીટ જે બંધન તે અધોમુખ થાય છે અને સુમનસ્ જે ભવ્ય જીવ તેનાં બાહ્ય અને અભ્યંતર બંધન પણ નીચાં થાય છે.

૩૪.

ત્રીજા દિવ્યધ્વનિ નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

स्थाने गभीरहृदयोदधिसंभवायाः
पीयूषतां तव गिरः समुदीरयंति ।

पीत्वा यतः परमसंमदसंगभाजो
भव्या व्रजंति तरसाऽप्यजरामरत्वम् ॥

અર્થ:—આપની વાણી ગંભીર હૃદયરૂપ સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થએલ અમૃતત્વ ગણાય કહે છે તે યોગ્યજ છે કારણ કે તેનું પાન કરી ઉત્કૃષ્ટ હર્ષના સંગને સેવનાર ભવ્ય પ્રાણીઓ શીઘ્રપણે અજરત્વ અને અમરત્વને પામે છે. અર્થાત્ અમૃતપાન કરવાથી અજરામરપણું પ્રાપ્ત થાય છે તેવી રીતે આપની વાણીનું પાન કરવાથી અજરામરપણું પ્રાપ્ત થાય છે તેથી તે અમૃતનું પાન છે એમ જે કહ્યું છે તે યોગ્યજ છે. (અને દિવ્યધ્વનિ તે યથાર્થ નામ છે.)

૩૫.

ચોથા ચામર નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

स्वामिन् ! सुदूरमवनम्य समुत्पतंतो
मन्ये वदंति शुचयः सुरचामरौघाः ।
येऽस्मै नतिं विदधते मुनिपुंगवाय
ते नूनमूर्ध्वगतयः खलु शुद्धभावाः ॥

અર્થ:—હે સ્વામિન્! હું એમ માનું છું કે પવિત્ર એવા દેવતાએ વીંઝેલા ચામરોનો સમૂહ અત્યંતપણે નીચા નમીને ઉંચા ઉછળતા હોઈ એમ કહે છે–જણાવે છે કે જે મનુષ્યો આ મુનિપુંગવ–મુનિમાં પ્રધાન એવા શ્રી તીર્થંકરપ્રભુને નમસ્કાર કરે છે તે ખરેખર નિશ્ચયે ઉંચી ગતિવાળા અને શુદ્ધ ભાવવાળા

થાય છે અર્થાત ચામરો જાણે કહે છે કે, અમો પણ પ્રભુ આગળ નીચાં નમીને પછી ઉંચા ગયેલા છીએ તેમ બીજા પણ જે ભવ્ય જીવો છે તે પ્રભુને નમસ્કાર કરીને ઊર્ધ્વગતિ પામશે.

૩૬.

પાંચમા સિંહાસન નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

श्यामं गभीरगिरमुज्ज्वलहेमरत्न-

सिंहासनस्थमिह भव्यशिखंडिनस्त्वाम् ।

आलोकयंति रभसेन नदंतमुच्चै-

श्चामीकराद्रिशिरसीव नवांबुवाहम् ॥

અર્થ:—ભવ્યરૂપ શિખંડી એટલે મોર છે તે આ સમવસરણને વિષે તમોને ઉજ્વલ હેમ અને રત્નથી જડેલ સિંહાસનમાં બેઠેલા શ્યામવર્ણયુક્ત અને ગંભીર વાણીવાળા આપને, જેવી રીતે મેરૂપર્વતના શિખરમાં ઉંચે સ્વરે શબ્દ કરતા-ગર્જતા નવીન મેઘનેજ જુએ તેમ ઉત્સુકપણાથી જુએ છે. અર્થાત્ મેરૂપર્વતને સ્થાને સિંહાસન જાણવું અને મેઘને સ્થાને પ્રભુનું શ્યામ શરીર જાણવું અને ગર્જનાને સ્થાને પ્રભુની વાણી સમજવી. આ ભાવના પાર્શ્વનાથ આગલ ભાવેલ છે તેથી શ્યામ શરીર ગ્રહણ કરેલું છે, બાકી દરેક તીર્થંકરોનાં શ્યામ શરીર હોતાં નથી.

૩૭.

છઠ્ઠા ભામંડલ નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

उद्गच्छता तव शितिद्युतिमंडलेन

लुप्तच्छदच्छविरशोकतरुर्बभूव ।

सान्निध्यतोऽपि यदि वा तव वीतराग !
नीरागतां व्रजति को न सचेतनोऽपि ॥

અર્થ.—તમારૂં ઉંચું જતું એવું એટલે પ્રસરતું શ્વેત પ્રભાના મંડલ જેવું ભામંડલ તેનાથી અશોકવૃક્ષ એવો થયો કે તેના પાંદડાની કાંતિ અર્થાત્ રકતતા લોપાઇ ગઇ, કારણ કે જેના રાગદ્વેષ ગયા છે એવા હે વીતરાગ ! તમારા સાન્નિધ્યપણાથી પણ (એટલે વચનશ્રવણ રૂપદર્શન તો દૂર રહો) પણ સમીપે હોવાથી ચેતનાવાળો કયો નીરાગતા એટલે નિર્મમત્વને પામતો નથી ? (અર્થાત્ સર્વ પામે છે.)

૩૯.

સાતમા દેવદુંદુભિ નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના.

भो भोः प्रमादमवधूय भजध्वमेन-
मागत्य निर्वृतिपुरिं प्रतिसार्थवाहम् ।
एतन्निवेदयति देव ! जगत्त्रयाय
मन्ये नदन्नभिनभःसुरदुंदुभिस्ते ॥

અર્થઃ—હું એમ માનું છું કે હે દેવ! તમારો દેવદુંદુભિ આકાશને અભિવ્યાપ્ત કરતોશબ્દાયમાન થઇ ત્રણ જગતને આ પ્રકારે નિવેદન કરે છે કે હે જગત્રયજનો ! પ્રમાદનો ત્યાગ કરી આ મોક્ષપુરી પ્રત્યે માર્ગવાહક-લઇ જનાર એવા શ્રી તીર્થંકર પ્રભુ પાસે આવીને તેને ભજો.

૩૯

આઠમા છત્રત્રય નામના પ્રાતિહાર્ય વિષે ભાવના

उद्योतितेषु भवता भुवनेषु नाथ !
तारान्वितो विधुरयं विहताधिकारः ।
मुक्ताकलापकलितोल्लसितातपत्र-
व्याजात्त्रिधा धृततनुर्ध्रुवमभ्युपेतः ॥

અર્થ:—હે નાથ ! આ તમારા ઉપર જે ત્રણ છત્ર છે તે ત્રણ છત્ર નથી પરંતુ શું છે ? તો કે મુક્તા એટલે મોતી તેના સમૂહથી સહિત અને ઉલ્લસિત એવા આતપત્ર કહેતાં ત્રણ છત્ર તેના મીશે કરીને તારામંડળ સહિત નિશ્ચયે ત્રણ પ્રકારનું શરીર ધારણ કરી વિધુ–ચંદ્રમા છે તે તમારી સેવા કરવા અર્થે જાણે તમારી પાસે આવ્યો હોય નહિ ? તે ચંદ્રમાનો અધિકાર (જગતમાં પ્રકાશ આપવાનો) હણાઇ ગયો છે કારણ કે તમો ત્રણ ભુવનને પ્રકાશિત કરો છો તેથી ચંદ્રમાનો પ્રકાશ કરવાનો અધિકાર નિષ્ફલ થયો. તેથી તમારી પાસે આવી રહ્યો હોય તેમ લાગે છે.

૪૦ ચાર અતિશય.

અતિશય એટલે ઉત્કૃષ્ટતા. આ અતિશય મૂળ ચાર છે.

૧. અપાયાપગમાતિશય–(અપાય=ઉપદ્રવ અને
અપગમ=નાશ) આ બે પ્રકારનાં છે.
અ–સ્વાશ્રયી–એટલે પોતાના સંબંધમાં અપાય

એટલે ઉપદ્રવનો દ્રવ્યથીઅને ભાવથી નાશ કર્યો છે તે.

દ્રવ્યઉપદ્રવ–સર્વ રોગો. આ પોતાને ક્ષય થઈ ગયા હોય છે.
ભાવઉપદ્રવ–અંતરંગ એવાં અઢાર દૂષણ. આ અઢાર નીચે પ્રમાણે,—

अंतरायादानलाभवीर्यभोगोपभोगगाः
हासो रत्यरतिर्भीतिर्जुगुप्सा शोक एव च ॥
कामो मिथ्यात्वमज्ञानं निद्रा चाविरतिस्तथा ।
रागद्वेषौ च नौ दोषौ तेषामष्टादशाप्यमी ॥

(૧) દાનાંતરાય. (૨) લાભાંતરાય. (૩) વીર્યાંતરાય. (૪) ભોગાંતરાય. (૫) ઉપભોગાંતરાય. (૬) હાસ્ય (૭) રતિ. (૮) અરતિ. (૯) ભય. (૧૦) શોક. (૧૧) જુગુપ્સા=નિંદા. (૧૨) કામ. (૧૩) મિથ્યાત્વ. (૧૪) અજ્ઞાન. (૧૫) નિદ્રા. (૧૬) અવિરતિ. (૧૭) રાગ. (૧૮) દ્વેષ.

આ રીતે સ્વાશ્રયી અપાયાપગમ અતિશય.

બ–પરાશ્રયી અપાયાપગમ અતિશય–કે જેનાથી ઉપદ્રવ નાશ પામે. એટલે જ્યાં ભગવાન વિચરે, ત્યાં દરેક દિશામાં મળીને સવાસો જોજન સુધીમાં પ્રાયઃ રોગ, મરકી, વૈર, અતિવૃષ્ટિ, દુકાળ આદિ થાય નહિ.

૨. જ્ઞાનાતિશય–જેનાથી ભગવાન લોકાલોકનું સ્વરૂપ સર્વ પ્રકારે જાણે છે તે, કારણ કે તેમને કેવલજ્ઞાન

આ (૧–૪) ચાર અતિશય જન્મથીજ હોય માટે સ્વા-
ભાવિક-સહજાતિશય અથવા મૂલાતિશય કહેવાય છે.

૫. યોજનપ્રમાણ સમવસરણમાં મનુષ્ય, દેવ, અને તિર્યંચની ક્રોડાક્રોડ સમાય અને તેમને બાધા થાય નહિ.

૬. પચીસ યોજન એટલે બસેં ગાઉ સુધી પૂર્વોત્પન્ન રોગ ઉપશમે અને નવા રોગ થાય નહિ.

૭. વૈરભાવ જાય.

૮. મરકી થાય નહીં.

૯. અતિવૃષ્ટિ એટલે હદ ઉપરાંત વરસાદ થાય નહિ.

૧૦. અનાવૃષ્ટિ એટલે વરસાદનો અભાવ થાય નહિ.

૧૧. દુર્ભિક્ષ એટલે દુકાળ ન પડે.

૧૨. સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ભય ન હોય.

૧૩. ભગવાનની વાણી મનુષ્ય, તિર્યંચ, અને દેવતા સર્વ પોત પોતાની ભાષામાં સમજે.

૧૪. [illegible] યોજન સુધી [illegible] સંભળાય.

૧૫. [illegible] ભામંડલ [illegible] હોય.

[illegible] અતિશયો કેવલજ્ઞાન થાય [illegible] કર્મક્ષયાતિશય કહેવાય છે [illegible]

૧૬. આકાશમાં ધર્મચક્ર હોય.

૧૭. બાર જોડી (ચોવીસ) ચામર અણુવીંજાયાં વીંઝાય.

૧૮. પાદપીઠ સહિત સ્ફટિક રત્નનું ઉજ્વલ સિંહાસન હોય.

૧૯. ત્રણ છત્ર હરેક દિશાએ હોય.

૨૦. રત્નમય ધર્મધ્વજ હોય (તેને ઇંદ્રધ્વજ પણ કહે છે.)

૨૧. નવ સુવર્ણકમળ ઉપર પગ પડે (બે ઉપર પગ મૂકે અને સાત પાછળ રહે.)

૨૨. મણિ, સુવર્ણ, અને રૂપાના એ રીતે ત્રણ ગઢ હોય.

૨૩. ચાર મુખે કરી ધર્મદેશના દે, (બાકીનાં ત્રણ પ્રતિબિંબ-મુખ દેવ કરી દે.)

૨૪. સ્વશરીરથી બારગણું ઉંચું અશોક વૃક્ષ, છત્ર, ઘંટ, પતાકા આદિથી યુક્ત હોય.

૨૫. કાંટા અધોમુખ એટલે અવળા થઇ જાય.

૨૬. ચાલતી વખતે સર્વ વૃક્ષ નમી પ્રણામ કરે.

૨૭. આકાશમાં દુંદુભિ ચાલતી વખતે વાગે.

૨૮. યોજન પ્રમાણ અનુકૂળ વાયુ હોય.

૨૯. મોર વગેરે શુભ પક્ષીઓ પ્રદક્ષિણા કરતાં ફરે.

૩૦. સુગંધી જળની વૃષ્ટિ થાય.

૩૧. જળસ્થળમાં ઉપજેલાં પાંચ વર્ણ ફૂલની ઢીંચણ સુધી વૃષ્ટિ થાય.

૩૨. કેશ, દાઢી, નખ, વધે નહિ. (સંયમ લીધા પછી).

૩૩. જઘન્યતાથી ચાર નિકાયના ક્રોડ દેવતા પાસે રહે,
૩૪. સર્વ ઋતુઓ અનુકૂળ રહે.

આ છેલ્લા ૧૬-૩૪ એટલે ઓગણીસ અતિશયો દેવતા કરે. તેથી તે દેવકૃતાતિશય કહેવાય છે.

૪૩
સિદ્ધનું સ્વરૂપ.

જે આઠ કર્મથી મુક્ત થઈ મોક્ષમાં બીરાજે છે, જે અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્યાદિ અનંત ગુણોથી પૂર્ણ છે, જે અનંત જ્ઞાન અને અનંત દર્શન વડે લોકાલોકનું સ્વરૂપ ક્ષણે ક્ષણે જાણી અને જોઈ રહ્યા છે તે સિદ્ધ દેવ છે. તેમની સ્થિતિ સાદી અને અનંત છે. જ્યારે આઠ કર્મ ખપાવી સિદ્ધત્વ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે તેમની શરૂઆત થઈ માટે તેમની સ્થિતિ સાદી (આદિ-શરૂઆતે કરી સહિત), અને મોક્ષમાંથી ચવવાનો-ફરી જન્મ લેવાનો અભાવ હોવાથી અનંતકાળ સુધી સિદ્ધના સિદ્ધ રહેવાના એટલે કે તેમની સ્થિતિમાં ફેરફાર અનંતકાલ સુધી નહિ થવાનો હોવાથી તેમની સિદ્ધસ્થિતિ અનંત છે. સિદ્ધ આઠ કર્મે રહિત છે અને આઠ ગુણે સહિત છે. આ આઠ કર્મમાંથી એક એક ખપાવવાથી એક એક સિદ્ધનો ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. આનું સ્પષ્ટીકરણ નીચે પ્રમાણે છે:—

કર્મ.	તે કર્મ જવાથી મળતા ગુણ.
૧. જ્ઞાનાવરણીય.	કેવળજ્ઞાન (આથી લોકાલોકના સ્વરૂપને સમસ્ત પ્રકારે જાણી શકાય છે.)
૨. દર્શનાવરણીય.	કેવળદર્શન (આથી લોકાલોકના ભાવ સમસ્ત પ્રકારે દેખી શકાય છે.)
૩. અંતરાય	અનંતવીર્ય-બળ. અંતરાય-કર્મ જવાથી અનંતદાન-લાભ-ભોગ-ઉપભોગ-વીર્યમય થવાય છે.
૪. મોહનીય.	ક્ષાયકસમ્યક્ત્વ-નિર્મોહ થવાથી અનંત ચારિત્ર ઉત્પન્ન થાય છે.

નોટ—એ ચાર કર્મો ઘનઘાતિ—આત્માના મૂળ સ્વરૂપના સંહારક છે.

૫. નામ.	અરૂપીપણું-નામ કર્મ હોય ત્યાં શરીર હોય અને શરીર ત્યાં રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ વર્ણાદિ હોય તેથી નામકર્મનો ક્ષય થવાથી અરૂપી ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે.
૬. ગોત્ર.	અગુરુલઘુત્વ=ભારીપણું નહિ તેમ હલકાપણું નહિ. ગોત્રકર્મ ક્ષય થવાથી ઉંચ-નીચપણું રહેતું નથી.
૭. વેદનીય. આથી સુખદુઃખ	અવ્યાબાધ સુખ (અ=નહિ+વિ+આબાધ=પીડા) પીડા વગરનું, નિર્વેદનીય-નિરૂ-

[illegible]

૪૪. નિમિત્તની જરૂર.

શ્રીમદ્ સિદ્ધસેનસૂરિ કહે છે કે:—

धन्यास्त एव भुवनाधिप ! ये त्रिसन्ध्य
माराधयन्ति विधिवद्विधुतान्यकृत्याः ।
भक्त्योल्लसत्पुलकपक्ष्मलदेहदेशाः
पादद्वयं तव विभो ! भुवि जन्मभाजः ॥

હે ત્રિભુવનનાથ ! હે વિભુ ! તેજ મનુષ્યોને ધન્ય છે કે
જે બીજાં કાર્યો છોડીને ભક્તિએ કરી ઉલ્લાસ પામતા એવા

રોમાંચથી પોતાના શરીરના ભાગ વ્યાપ્ત કરી આપના ચરણ-કમળને વિધિપૂર્વક ત્રણ કાલે આરાધે છે-સેવે છે.

કોઇ પણ કાર્ય વિધિપૂર્વક અને ભાવપૂર્વક કર્યાથી તેનું ફલ ઉત્કૃષ્ટ આવે છે. તો ચૈત્ય-દેવવંદન કરવાનો વિધિ શાસ્ત્રમાં કહેવા પ્રમાણે સમ્યક્ રીતે સાચવવો જોઇએ.

૪૫. અંગશુદ્ધિ.

પ્રથમ તો દેવમંદિરે અંગ શુદ્ધ રાખી જવું જોઇએ. જે જે સ્થલે મધ્યસ્થ ભાગમાં જિનમંદિર હોય છે ત્યાં તો પોતાના ઘરથીજ શુદ્ધ, જીવરહિત, અને કાંકરા કે વેળુવાળી જમીન ઉપર જરૂર જેટલા ઉષ્ણ પાણીથી સ્નાન કરી, શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી, પાદ પ્રક્ષાલનાર્થે જળપાત્ર સાથે લઇ જિનમંદિરે જવું તે અત્યુત્તમ છે; પરંતુ જ્યાં પોતાના ઘરથી જિનમંદિર વધારે દૂર હોય ત્યાં તેમ કરવું તે લોકવિરૂદ્ધ અને શરીરને અપવિત્ર થવાના સંભવવાળું છે, કારણ કે મોટે અને લાંબે માર્ગે જતાં અશુચિનો તેમજ વ્યાવહારિક નીતિને અનુસરતાં મલીન જનોના સંસર્ગનો સંભવ છે. જ્યારે આમ હોય ત્યારે જિન-મંદિરે જઇને સ્નાન કરવું યોગ્ય છે.

૪૬. દશત્રિક.

હવે ચૈત્યવંદનનાં ચોવીશ દ્વાર છે. તેમાંનું પહેલું દશ-ત્રિક (ત્રિક=ત્રણનો સમૂહ) દ્વાર કહીએ. આમાં પ્રથમ ત્રિક (નૈષેધિકી નિસિહિ) ની છે.

૩. પ્રણામત્રિક–ત્રણ જાતના પ્રણામ કરવા તે.

(૧) અંજલિબદ્ધ પ્રણામ–બે હાથ જોડી અંજલિ કરી પ્રણામ કરવા તે.

(૨) અર્ધાવનતપ્રણામ–અર્ધા નમેલા એટલે કેડથી શરીર જરા નમાડી તથા માથું, હાથ આદિથી ભૂમિને પગ આદિનો સ્પર્શ કરી પ્રણામ કરવા તે. આમાં ચાર અંગ નમે છે.

(૩) પંચાંગપ્રણામ–એટલે પાંચ અંગ–નામે બે જાનુ, બે હાથ, અને એક માથું નમાડી ખમાસમણુ આપી પ્રણામ કરવા તે.

૪. પૂજાત્રિક–ત્રણ જાતની પૂજા.

(૧) અંગપૂજા–શરીરપૂજા–આમાં પ્રથમ સાતવાનાં–નામે મન, વચન, કાય, વસ્ત્ર, પૂજાનાં ઉપકરણો, ભૂમિ એ છની શુદ્ધિ તથા નીતિનું ધન એમ જોઇએ. એ પછી નિર્મલ વસ્ત્ર પહેરી આઠપડો મુખકોશ થાય એવું ઉત્તરાસંગ રાખી પ્રભુના શરીરની પૂજા કરવી જોઇએ. તે શરીરની પૂજા આ પ્રમાણે થાય છે: પહેલાં આશાતના ટાળવા માટે બિંબને–ભગવાનના અંગને મોરપીછીથી કે પુંજણીથી પુંજવા, પછી નવરાવી, અંગ લુહી, વિલેપન કરી,

ઘરેણાં પહેરાવાની આંગી નથી, ફક્ત ચડાવી.
ધૂપ ગુગળ વાસક્ષેપ વગેરેની પુજા કરવી.

(અહીંઆ આંગી સંબંધી થોડું બોલવું યોગ્ય થઈ પડશે. પ્રભુની આંગીમાં સુધારો થવાની બહુ જરૂર છે. કેટલેક ઠેકાણે પ્રભુને કોટ, પાટલુન, ખમીશ, વાસકુટ વગેરે પહેરાવાય છે, એ બિલકુલ યોગ્ય નથી. શું પ્રભુને આપણા જેવા બનાવવા માંગીએ છીએ ? ખરી રીતે એવો શણગાર પહેરાવવો જોઈએ કે જે જોતાંજ વીતરાગદશા–ગંભીરતા–પ્રૌઢતા એકદમ યાદ આવે. દર્શનની ઘણીજ અસર થાય છે. જેમ એક ક્રોધીને જોતાંજ ક્રોધ ચઢે છે, બલવાનને જોતાંજ બલ સ્ફુરે છે, સૂગ ચઢે એવી વસ્તુ જોતાં સૂગ આવે છે, ખાટી વસ્તુ જોતાંજ મોઢામાં પાણી આવે છે, રોગીને જોતાં ત્રાસ છુટે છે, પોતાની સ્ત્રીની મૂર્તિ જોઇને કામ વ્યાપ્ત થાય છે, પોતાની માતા, પિતા કે ગુરૂની છબી જોઈ આનંદ થાય છે અને તેને મન, વચન, અને કાયાએ કરીને નમસ્કાર થાય છે, તેવીજ રીતે પરમેશ્વરને–વીતરાગને જોતાંજ વીતરાગતા થવી જોઇએ. તેમની મૂર્તિ શાંત મુદ્રાવાળી છે અને તેમ હોવાથી તે જોઇને આપણને શાંતિ–આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે, એટલુંજ નહિ, પણ તેમના સદ્ગુણોનું અનુકરણ કરવાનું મન થાય છે. વળી આપણે જેમ વધારે ભાવથી વીતરાગ–પ્રતિમાને નિરખીએ છીએ, તથા સ્તુતિ, નમસ્કાર, પૂજા આદિ પ્રકારથી તેનું બહુમાન કરીએ છીએ, તેમ તેમ આપણા આત્મામાં સદ્ગુણો ગ્રહણ કરવાની તથા સદાચરણથી ચાલીને મોક્ષ મેળવવાની

ઇચ્છાના અંકુરો પ્રગટ થાય છે. પ્રતિમાનું દર્શન કરવાથી, તેની પૂજા કરવાથી, જે ઉત્તમ જીવનું તે પ્રતિબિંબ છે તેના ચરિત્રનું મનન કરવાથી, તથા આપણી જીંદગી પણ તેમના જેવી ધર્મિષ્ઠ, દયાળુ અને પરોપકારી થાય, અને આપણે પણ તેની પેઠે મોક્ષનાં અનંત સુખ મેળવીએ એવી ભાવના ભાવવાથી આપણું કલ્યાણ થાય છે. આ દર્શન પરંપરાએ પરિણામરૂપ છે તેથી તે પરંપરાએ દર્શનથી તેના જેવી સ્થિતિએ પહોંચવાને આપણે લાયક થઇએ છીએ. આ પરથી સમજાશે કે આંગી એવી હોવી જોઇએ કે જે વીતરાગ-મુદ્રાનું યથાસ્થિત ભાન કરાવે, અને આપણા કરતાં અનંતગણા ગુણોને તે ધારણ કરનારા છે એવું હૃદયપૂર્વક સમજાય.

હમણાંના લોકો બાહ્ય આડંબરમાંજ મોહી રહ્યા છે. ઘેર આવીને વીતરાગ મુદ્રાનાં વખાણ એક કોર રહ્યાં, પરંતુ આંગીનાંજ વખાણ આપણે સાંભળીએ છીએ, અને તે આવી રીતે કે 'ઓહો ! આંગી કેવી સરસ હતી ! હાર કેવો સુંદર લીલમનો હતો ! ઘડીઆળ કેવું શોભતું હતું !' આમ થવાથી મૂળ વસ્તુ ભૂલી જવાય છે, અને ચિત્તને વીતરાગ મુદ્રાથી પ્રાપ્ત થનારા ગુણ નામે સ્થિરતા, શાંતિ અને સમભાવ પ્રાપ્ત થતાં નથી; અને જો તે પ્રાપ્ત ન થાય તો સમજવું કે આપણા દર્શનમાં કાંઇ ખામી છે; અને આ ખામી દૂર કરવાનું આપણું કર્ત્તવ્ય છે.)

(૨) અગ્રપૂજા—ધૂપ દીવો, નૈવેદ્યાદિ ભગવાનની આગળ મૂકી આરતી, ઘંટ, ચોખા આદિ સાહિત્યોથી પૂજા કરવી તે.

(૧) પિંડસ્થ અવસ્થા તીર્થંકરના જીવની અવસ્થા
આ તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું ત્યારથી કેવળ
જ્ઞાન થતા સુધીની છદ્મસ્થ અવસ્થા છે.
આ અવસ્થાના ત્રણ ભેદ છે.

અ. જન્માવસ્થા-આ અવસ્થા નવરાવતું, પક્ષાલ કરતું, અંગ લૂછતું વગેરે ક્રિયા કરતાં ભાવવાની છે.

આ. રાજ્યાવસ્થા-કેશર, ચંદન, ઘરેણાં ચઢાવતી વખતે તથા આંગી રચતી, માળા પહેરાવતી એ વખતે ભાવવાની છે.

છ. શ્રમણાવસ્થા-ભગવંતના કેશ આદિ રહિત મસ્તકાદિ (સાધુજેવા) જોઇને ભાવવાની છે.

(૨) પદસ્થ અવસ્થા-પદ એટલે તીર્થંકર પદ-કેવલ-જ્ઞાન લે મોક્ષ ગયા સુધીની કેવલી અવસ્થા. પ્રભુને આઠ મહા પ્રાતિહાર્ય અને ચાર અતિશય સહિત જોઇને આ ભાવવાની છે.

(૩) રૂપાતીત અવસ્થા-રૂપવગરની એવી સિદ્ધપણાની અવસ્થા-(જ્યાં પુદ્ગલનાં પરમાણુ હોય ત્યાં રૂપ હોય; પરંતુ સિદ્ધને પરમાણુભાવ નથી તેથી તે અરૂપી કહેવાય છે). આ અવસ્થાને પ્રભુને પર્યંકાસને (પલાંઠીમાં) કાયોત્સર્ગ (કાઉસ્સગ) કરતાં જોઇને ભાવવાની છે. આવી અવસ્થામાં અપૂર્વશાંતિ પ્રગટે છે અને તેથી ઘણા તીર્થંકરો આ કાઉસગ્ગ મુદ્રામાં મોક્ષે ગયા છે.

દિશા ત્રિક-ત્રણ દિશા-નામે ઊર્ધ્વ-ઉંચી, અધો-નીચી, અને તિર્યક્-તીછી-આડી અવળી છોડી દઈ ફક્ત જિન-મુખ ઉપરજ દૃષ્ટિ રાખી એકાગ્રતા કરવી. આ ત્રિકનું આખું નામ ત્રિદિશિનિરીક્ષણવર્જન ત્રિક છે.

પદભૂમિપ્રમાર્જન ત્રિક-એટલે ચૈત્યવંદનાદિક કરતાં પગ મૂકવાની ભૂમિનું ત્રણ વાર પ્રમાર્જન (જીવ રક્ષાને અર્થે ગૃહસ્થે વસ્ત્રના છેડાથી અને સાધુએ રજોહરણથી પુંજવું) તે.

૧૪. શેકેલાં ધાન્ય વગેરે ખાવાં.
૧૫. ચામડી વગેરે નાંખવું.
૧૬. ઓસડ આદિરૂપે પિત્તની ઉલટી કરવી.
૧૭. ઉલટી કરવી.
૧૮. દાતણ કરવું.
૧૯. વીસામણ કરાવવો–દાખલા તરીકે પગ ચંપાવવા.
૨૦. બકરી ગાય ભેંસ ઘોડા હાથી આદિ બાંધવા.
૨૧–૨૭. દાંત, આંખ, નખ, ગંડસ્થલ, નાક, કાન, માથા આદિ સર્વનો મેલ નાંખવો.
૨૮. સૂવું.
૨૯. મંત્ર, ભૂત, ગ્રહ, રાજા વગેરે કાર્યનો વિચાર કરવો.
૩૦. વૃદ્ધ પુરૂષના સમુદાયમાં આવી મળવું, એટલે વિવાદ અર્થે, તેથી વાદવિવાદ કરવો.
૩૧. નામાં લેખાં કરવાં.
૩૨. ધન વગેરેની વહેંચણી કરવી.
૩૩. પોતાનો દ્રવ્યભંડાર ત્યાં સ્થાપવો.
૩૪. પગ ઉપર પગ ચઢાવી બેસવું.
૩૫. છાણાં થાપવાં.
૩૬. કપડાં સૂકવવાં.
૩૭. દાલ વગેરે ઉગાડવું.
૩૮. પાપડ વણવા.
૩૯. વડી, શીરાવડી વગેરે કરવી.

ભોજન વગેરેના અભાવથી દેરાસરમાં ખાવાને જવું.
ગિલીદંડો-ચોપટી રમવું.
વિકથા કરવી.
ધનુષ, તરવાર વગેરે હથીઆર પહેરવાં કે સજવાં.
ગાય ભેંસ બાંધવી.
તાપણી તાપવી.
અન્નાદિ રાંધવું.
નાણું પારખવું.
અવિધિથી નિસિહિ કહ્યા વિના દેરાસરમાં જવું.
૨. છત્ર, પગરખાં, હથીઆર, ચામર—એ ચાર ચીજો લઈ પ્રવેશ કરવો.
મનને ચંચલ રાખવું.
તેલ વગેરે શરીરે ચોપડવું.
સચિત્ત પુષ્પફળાદિક બહાર ન મૂકવાં.
અચિત્ત વસ્તુ જે હાર, વીંટી, કડાં વગેરે બહાર મૂકી
શોભા વિનાના થઈ દેરાસરમાં દાખલ થવું.
ભગવાનને દેખીને હાથ ન જોડવા.
ઉત્તરાસંગ ન રાખવું.
મુગટ મસ્તકે ધરવો.
પાઘડી પર વસ્ત્ર, સેહરું, ગેંદ વગેરે હોય તે ન છોડવું.
ફુલના હાર ગળા આગેથી ન મૂકી દેવા.
હોડ પાડવી એટલે શરત બકવી.
ગેડીદડે રમવું.

૧૪. શેકેલાં ધાન્ય વગેરે ખાવાં.
૧૫. ચામડી વગેરે નાંખવું.
૧૬. ઓસડ આદિરૂપે પિત્તની ઉલટી કરવી.
૧૭. ઉલટી કરવી.
૧૮. દાતણ કરવું.
૧૯. વીસામણુ કરાવવો–દાખલા તરીકે પગ ચંપાવવા.
૨૦. બકરી ગાય ભેંસ ઘોડા હાથી આદિ બાંધવા.
૨૧–૨૭. દાંત, આંખ, નખ, ગંડસ્થલ, નાક, કાન, માથા આદિ સર્વનો મેલ નાંખવો.
૨૮. સૂવું.
૨૯. મંત્ર, ભૂત, ગ્રહ, રાજા વગેરે કાર્યનો વિચાર કરવો.
૩૦. વૃદ્ધ પુરૂષના સમુદાયમાં આવી મળવું, એટલે વિવાદ અર્થે, તેથી વાદવિવાદ કરવો.
૩૧. નામાં લેખાં કરવાં.
૩૨. ધન વગેરેની વહેંચણી કરવી.
૩૩. પોતાનો દ્રવ્યભંડાર ત્યાં સ્થાપવો.
૩૪. પગ ઉપર પગ ચઢાવી બેસવું.
૩૫. છાણાં થાપવાં.
૩૬. કપડાં સૂકવવાં.
૩૭. દાલ વગેરે ઉગાડવું.
૩૮. પાપડ વણવા.
૩૯. વડી, શીરાવડી વગેરે કરવી.

૪૦. સગા વગેરેના ભયથી દેરાસરમાં સંતાઈ જવું.
૪૧. દિલગીરીથી-શોકથી રડવું.
૪૨. વિકથા કરવી.
૪૩. બાણ, તલવાર વગેરે હથીઆર ઘડવાં કે સજવાં.
૪૪. ગાય ભેંસ રાખવી.
૪૫. તાપણી તાપવી.
૪૬. અન્નાદિ રાંધવું.
૪૭. નાણું પારખવું.
૪૮. અવિધિથી નિસિહિ કહ્યા વિના દેરાસરમાં જવું.
૪૯-૫૨. છત્ર, પગરખાં, હથીઆર, ચામર—એ ચાર સાથે લઈ પ્રવેશ કરવો.
૫૩. મનને ચંચલ રાખવું.
૫૪. તેલ વગેરે શરીરે ચોળવું.
૫૫. સચિત્ત પુષ્પફલાદિક બહાર ન મૂકવાં.
૫૬. અચિત્ત વસ્તુ જે હાર, વીંટી, કપડાં વગેરે બહાર મૂકી શોભા વિનાના થઈ દેરાસરમાં દાખલ થવું.
૫૭. ભગવંતને જોતાંજ હાથ ન જોડવા.
૫૮. ઉત્તરાસંગ ન રાખવું.
૫૯. મુગટ મસ્તકે ધરવો.
૬૦. માથા પર વસ્ત્ર, મોળીયું, પેચ વગેરે હોય તે ન છોડવું.
૬૧. ફુલના હાર તોરા માથેથી ન મૂકી દેવા.
૬૨. હોડ પાડવી એટલે સરત બકવી.
૬૩. ગેડીદડે રમવું.

૧૪. શેકેલાં ધાન્ય વગેરે ખાવાં.
૧૫. ચામડી વગેરે નાંખવું.
૧૬. ઓસડ આદિરૂપે પિત્તની ઉલટી કરવી.
૧૭. ઉલટી કરવી.
૧૮. દાતણ કરવું.
૧૯. વીસામણ કરાવવો-દાખલા તરીકે પગ ચંપાવવા.
૨૦. બકરી ગાય ભેંસ ઘોડા હાથી આદિ બાંધવા.
૨૧-૨૭. દાંત, આંખ, નખ, ગંડસ્થલ, નાક, કાન, માથા આદિ સર્વનો મેલ નાંખવો.
૨૮. સૂવું.
૨૯. મંત્ર, ભૂત, ગ્રહ, રાજા વગેરે કાર્યનો વિચાર કરવો.
૩૦. વૃદ્ધ પુરૂષના સમુદાયમાં આવી મળવું, એટલે વિવાદ અર્થે, તેથી વાદવિવાદ કરવો.
૩૧. નામાં લેખાં કરવાં.
૩૨. ધન વગેરેની વહેંચણી કરવી.
૩૩. પોતાનો દ્રવ્યભંડાર ત્યાં સ્થાપવો.
૩૪. પગ ઉપર પગ ચઢાવી બેસવું.
૩૫. છાણાં થાપવાં.
૩૬. કપડાં સૂકવવાં.
૩૭. દાલ વગેરે ઉગાડવું.
૩૮. પાપડ વણવા.
૩૯. વડી, શીરાવડી વગેરે કરવી.

૪૦. કલહ વગેરેના ભયથી દેરાસરમાં સંતાઈ રહેવું.
૪૧. [illegible]-ક્રોધથી રડવું.
૪૨. વિકથા કરવી.
૪૩. બાણ, તલવાર વગેરે હથીઆર ઘડવાં કે સજવાં.
૪૪. ગાય ભેંસ રાખવી.
૪૫. તાપણું તાપવી.
૪૬. અનાદિ રાંધવું.
૪૭. નાણું પારખવું.
૪૮. અવિધિથી નિસિહિ કહ્યા વિના દેરાસરમાં જવું.
૪૯–૫૨. છત્ર, પગરખાં, હથીઆર, ચામર—એ ચાર સાથે લઈ પ્રવેશ કરવો.
૫૩. મનને એકાગ્ર રાખવું.
૫૪. તેલ વગેરે શરીરે ચોપડવું.
૫૫. સચિત્ત પુષ્પફળાદિક બહાર ન મૂકવાં.
૫૬. અજીવ વસ્તુ જેવી કે હાર, વીંટી, કડાં વગેરે બહાર મૂકી શોભા વિનાના થઈ દેરાસરમાં દાખલ થવું.
૫૭. ભગવાનને દેખીને હાથ ન જોડવા.
૫૮. ઉત્તરાસંગ ન રાખવું.
૫૯. મુગટ માથે પહેરવો.
૬૦. માથા પર વસ્ત્ર, ફેંટો, પાઘ વગેરે હોય તે ન છોડવું.
૬૧. ફૂલના હાર તોરા માથેથી ન મૂકી દેવા.
૬૨. હોડ પાડવી એટલે શરત બકવી.
૬૩. ગેડીદડે રમવું.

૬૪. પ્રાહુણ (પરોણા) આદિને જુહાર કરવો.
૬૫. ભાંડ ભવૈયાની રમત કરવી.
૬૬. હુંકારે કોઇને બોલાવવો.
૬૭. લેવા દેવા આશ્રયી ધરણું માંડવું–લાંઘણ કરવી.
૬૮. રણુસંથામ કરવો.
૬૯. માથાના વાળ જુદા કરવા કે માથું ખણવું.
૭૦. પલાંઠી વાળીને બેસવું.
૭૧. ચાખડીએ ચડવું.
૭૨ પગ પસારીને બેસવું.
૭૩. પીપુડી કે સીટી બજાવવી (ઇશારા વિગેરે માટે.)
૭૪. પગનો મેલ કાઢવો.
૭૫. કપડાં ઝાટકવાં.
૭૬. માંકડ, જુ આદિ વીણીને નાંખવાં.
૭૭. મૈથુનક્રીડા કરવી.
૭૮. જમણ કરવું.
૭૯. વેપાર–લેવું દેવું, વેચવું ખરીદ કરવું.
૮૦. વૈદું કરવું.
૮૧. પથારી, ખાટલો ખંખેરવો.
૮૨. ગુહ્ય ઇંદ્રી ઉઘાડવી કે સમારવી.
૮૩. મુક્કાબાજી કરવી તથા કુકડા વગેરેનું યુદ્ધ કરાવવું.
૮૪. ચોમાસામાં પાણી સંઘરવું, તેથી સ્નાન કરવું અને પીવાને માટે પાણીનાં પાત્ર રાખવાં.

આ આશાતના કેટલીક દર્શન કરતાં અને કેટલીક પૂજા કરતાં વર્જવાની છે. આ ઉત્કૃષ્ટપણે ૮૪ આશાતના જિનભુવનમાં વર્જવી

કેટલાએક આશાતના ટાળવા જતાં પોતેજ આશાતના કરનારા બને છે. જેમકે કોઈ વારાવાર ચૈત્યમાં કામ ન કરતો હોય તો જિનમંદિરમાં તેને ગાળાગાળી અપાય છે, મારામારી થાય છે, અને ક્રોધથી ગમે તેમ બોલી જવાય છે, તો તે ખાસ ધ્યાનમાં લઈ ઉપરની આશાતના વર્જવા માટે મનન કરવાની છે.

૫૫. અવિધિથી કરવું તેના કરતાં ન કરવું સારૂં ?

કોઈ એમ કહે કે અવિધિએ પૂજા કરવી તે કરતાં ન કરવી તે સારૂં. તો આને શિખામણરૂપે ઉત્તર આપવાનો કે તે વાક્ય ઉત્સૂત્ર છે કારણકે જિનપૂજાદિ ક્રિયા ન કરવાથી આત્મા ભારે કર્મી થાય છે, અને કરવાથી લઘુ કર્મી થાય છે. માટે ધર્મક્રિયા હંમેશાં કરવી અને તેમાં પણ તે પોતાની સર્વ શક્તિથી વિધિપ્રમાણે કરવાનો યત્ન રાખવો. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે 'વિધિયોગને ધન્ય છે, નિરંતર વિધિપક્ષના આરાધકને ધન્ય છે, વિધિનું બહુમાન કરનારાને ધન્ય છે અને વિધિપક્ષને દૂષણ ન લગાડનારાને ધન્ય છે.'

આતો સર્વને અનુભવ થયો હશે કે સાંસારિક કાર્યો જેવાં કે વેપાર કરવો, ભોજન કરવું, ખેતી કરવી, ઔષધ ખાવું, આદિ વિધિપૂર્વક કર્યાથી સારૂં ફળ આપે છે, તો આ

દેવસેવા, દેવપુજા આપણા મહર્ષિઓપ્રણીત વિધિપૂર્વક કર્યાથી અવશ્ય ઉત્તમ ફળ આપે એમાં શું આશ્ચર્ય !

૫૬. સ્વસ્તિક એટલે સાથીઓ.

આ સાથીઓ નીચેના આકારમાં જિનમંદિરે ચોખાથી અગર મોતીથી પુરવામાં આવે છે.

પ્રભાતે શું કરવું જોઈએ? પૂજન. તે માટે શ્રીમાન્ આનંદઘનજી કહે છે કે,

સુવિધિ જિનેશ્વર પાય નમીને, શુભ કરણી એમ કીજે રે;
અતિઘણો ઉલટ અંગ ધરીને, પ્રહ ઉઠી પૂજીજે રે—સુવિધિ૦ ૧

અર્થ—અહો ભવ્યો! શ્રી સુવિધિ જિનેશ્વરનાં ચરણ કમલને નમીને શુભ કરણી કરો, અતિશય ઉત્સાહ, હર્ષ ધરીને પ્રભાતમાં ઉઠીને અન્ય સર્વ સંસારી કામ કર્યા પહેલાં જિનપૂજનરૂપ શુભ કરણી કરો.

તે પૂજનમાં સાચવવાની વિધિ બતાવે છે:—

દ્રવ્યભાવ શુચિભાવ ધરીને, હરખે દેહરે જઈએ રે;
દહ તિગ પણ અહિગમ સાચવતાં, એકમના ધુરિ થઈએ રે. સુ૦ ૨

—જે જે વખતે પૂજન કરવી તે તે વખતે પ્રથમ નિર્મળ જળથી સ્નાન કરવું (અંગશુદ્ધિ કરવી. જુઓ પૃ. ૫૧.) શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરવા—આ દ્રવ્યશુદ્ધિ કહેતાં દ્રવ્ય પવિત્રતા કરવી; આની સાથે ભાવશુદ્ધિ પણ હોવી જોઈએ. દ્રવ્ય ભાવની પવિત્રતાથી આલ્હાદપૂર્વક હરખે દેહરાસરે વિકસ્વર થતાં નિસિહિ પ્રમુખ દશત્રિક (જુઓ પૃ. ૫૩—૫૯.) અને પાંચ અભિગમ (જુઓ પૃ. ૫૯.) કહ્યા છે તે સર્વ રીત સાચવતાં ધુરંધર થઈને જિનમંદિર જઈએ; ત્યાં જઈ પ્રથમ તો માત્ર પૂજન કરવાને વિષેજ મનની એકાગ્રતા કરવી, અર્થાત્ અન્ય સર્વ કાર્યથી સર્વ પ્રકારે મનની નિવૃત્તિ કરવી. આવી રીતે તન્મય થઈ પૂજનરૂપ શુભ કરણી કરવી.

નોટ—અક્ષત આખા અને ઉંચી જાતના વાપરવા જોઇએ. કણકીના ન વાપરવા જોઇએ.

નૈવેદ્યપૂજા.

આ પૂજા કરતાં એ ભાવવાનું છે કેઃ—' હે પ્રભુ ! આપ નિર્વેદી છો અને સદા અનાહારી છો, આપની પાસે આ નૈવેદ્ય મૂકું છું તે એ ભાવસાથે કે હું આ સર્વ નૈવેદ્યનો ત્યાગ કરી સદાને માટે આપના જેવું અનાહારી પદ પ્રાપ્ત કરૂં ! '

નોટ—કંદોઇ પાસેથી વેચાતી લીધેલી મીઠાઇ નૈવેદ્યમાં વપરાવી જોઇતી નથી, તેનાં કારણમાં પહેલું એ કે તે મીઠાઇ કંદોઇ મલીન કપડાં પહેરી બનાવે છે, અને તેમાં અપવિત્ર સાકર, ઘી આદિ વપરાય છે; બીજું એ કે બીજા માણસોનો સ્પર્શાસ્પર્શ થવાથી સ્પર્શ્યાસ્પર્શ્યનો દોષ આવે છે. આથી આશાતના થાય છે એ સ્પષ્ટ છે. મીઠાઇ ઘેર પોતે અગર સ્નાન કરાવી સારાં લુગડાં પહેરેલ કંદોઇ પાસે શુદ્ધ રીતે શુદ્ધ દ્રવ્યોથી કરાવવી જોઇએ, અને તેમાં બીજાઓનો સ્પર્શ ન થાય તેમ થવું જોઇએ. તેમાં વપરાતી સાકર અને ઘી સ્વચ્છ અને શુદ્ધ હોવાં જોઇએ. એટલે ખાસ કરીને સાકર પરદેશી હોય છે તો તેમાં અપવિત્ર વસ્તુઓ આવે છે તે ઉઘાડી વાત છે; તેથી તે ન વપરાતાં શુદ્ધ સ્વદેશી સાકર વપરાવી જોઇએ. વળી આ મીઠાઇ થતી વખતે ધૂપ, અને ઘીનો દીવો રખાવાં જોઇએ.

ફલપૂજા.

આ પૂજા કરતી વખતે એ ભાવવાનું કે ‘ હે પ્રભુ ! આ ફલ આપની પાસે મૂકું છું અને તેની સાથે એ ઈચ્છું છું કે શિવરૂપી ફલ મને મળો ’ !

નોટ—આ સર્વ દ્રવ્યો પ્રભુપાસે મૂકી પૂજા કરવાનું કારણ એ છે કે પ્રભુ પ્રતિમા એ અંતિમ શુદ્ધ ફલ પ્રાપ્ત કરવામાં નિમિત્ત કારણ છે; આમ કરવામાં વૃત્તિઓ અને ભાવના ઉચ્ચ ઉચ્ચ ચડાવવી જોઇએ એટલે આત્માપ્રત્યે અંતર્મુખદૃષ્ટિ જોઇએ. અન્ય કોઈએ એ તર્ક લાવવાનો નથી કે જૈનો આ પૂજા કરે છે તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે જૈનો ઇશ્વરને ફલદાતા માને છે; આનો ઉત્તર ઉપર અપાયેલો છે કે આત્માની ગતિ સિદ્ધ ઇશ્વરની ઉચ્ચતમ ગતિ જેવી કરવાની છે.

આ ભાવપૂજા બે પ્રકારે છે. એક તો પ્રશસ્ત અને બીજી શુદ્ધ. પહેલામાં પ્રશસ્તરાગ મુખ્યપણે હોય છે. તે પ્રશસ્તરાગ શું છે?

પ્રશસ્ત એટલે ગુણી ઉપર રાગ. જે વિષય, પરિગ્રહ ઉપર રાગ છે તે કર્મબંધ હેતુ છે; એટલે સ્વાર્થી પ્રેમ જેવા કે સ્ત્રીપ્રત્યેનો, માતા આદિ પ્રત્યેનો પ્રેમ, એ રાગ, મોહ આદિને લઈને હોય, તો તે કર્મબંધરૂપજ છે; પરંતુ અરિહંતાદિ પંચ પરમેષ્ઠી, આગમ અને સાધર્મિક ઉપર પક્ષપાત વિના ગુણીપણા માટે જે રાગ તે પ્રશસ્તરાગ જાણવો. આ રાગ યદ્યપિ પુણ્ય-બંધનો હેતુ છે, તથાપિ છતા આત્મગુણને સ્થિર થવાનો તથા નવા પ્રગટ કરવાનો હેતુ છે.

આનાં ઉદાહરણ જોઈએ. ચારિત્ર ગ્રંથોમાં આપણે જોઈએ છીએ કે કેટલીક વખત રાજકુમારી આદિ કોઈને પરણવા ઇચ્છતી નથી ત્યારે તેનાં માતાપિતા જુદા જુદા રાજકુમારોની છબીઓ મંગાવી તે રાજકુમારીને આપે છે; અને બને છે એવું કે તેમાંથી એકની છબી જોઈ તે તુરતજ તેની સાથે પરણવાની સંમતિ આપે છે. આવીજ રીતે કોઈ રાજકુમાર આદિના સંબંધમાં બને છે. આનું કારણ પૂર્વભવનો રહેલો જીવપ્રેમજ છે.

પૃથ્વીચંદ્ર અને ગુણચંદ્રનો પ્રેમ ઠેઠ કલાવતિ અને શંખરાજના ભવથી તે એકવીશ ભવસુધી ચાલ્યો આવ્યો હતો. શ્રી નેમિનાથ અને રાજુલનો પ્રેમ લાગલાગટ પૂર્વના

નવ ભવથી ચાલ્યો આવ્યો. આ સર્વ પ્રેમ જીવપ્રેમ હતો–પ્રશસ્ત હતો અને છેવટે તે પ્રશસ્ત પ્રેમ મટીને શુદ્ધ થતાં આત્મા આત્મારૂપે પ્રગટ થાય છે.

અહીં કોઇ પૂછે કે શ્રી ગૌતમસ્વામીને ત્રિભુવનદયાલ, ત્રિશલાનંદન શ્રી વીર પરમાત્મા પર રાગ હતો તે કેવલજ્ઞાનને રોધક કેમ થયો ? આનો ઉત્તર એ છે કે શ્રી ગૌતમનો પ્રશસ્ત રાગ ક્ષયોપશમ રત્નત્રયીનો દીપક હતો, પણ શ્રી વીર વિદ્યમાન છતાં રાગની મંદતા થઇ નહિ, કારણ કે છતે કારણે રાગ ટળવો દુષ્કર છે. જેમ દશ ઘડા ઘીથી ભરેલા હોય તેમાંથી થોડા ફૂટે છતાં બાકીના ઘડા ઘીવાળા રહે પરંતુ એક પાત્રમાં ઘી ભર્યું હોય અને ફૂટી જાય ત્યારે તે પાત્ર ઘીવાળું કહેવાતું નથી, તેવીજ રીતે જ્યારે કારણ મટયું તેથી શ્રી ગૌતમની રાગની અવસ્થા અટકી. તે વખતે યોગી થયા

ી સાંભળીને જે રાગ ઉપજે છે તે પ્રશસ્તરાગ છે. જગતના
વોને મોહરૂપી અંધકારથી નિવારવા ધર્મદેશના આપવાથી
થા તત્ત્વથી ભૂલા પડેલા જીવોને તત્ત્વના દેખાડવાથી શ્રી
રિહંતનું જે ઉપકારીપણું થયેલું છે તે પર ઇષ્ટતા રાખવી,
થા નિર્મલ કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણો ઉપર રાગ રાખવો એ પ્રશ-
તરાગ છે. આ રાગથી કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણિરત્ન આદિ તુચ્છ
ાસે, કારણ કે તે આ લોકના સુખના હેતુ અને ભાવ–અશુદ્ધ-
નો વધારનાર છે; આવો શ્રી અરિહંતનો રાગ પરંપરાએ
ાત્મસુખનો હેતુ છે.

શુદ્ધભાવપૂજા એટલે આત્માનું ચેતન વીર્ય શ્રી અરિ-
ત પરમાત્માના ક્ષાયક સિદ્ધત્વાદિ ગુણોની અનુસાર પ્રવૃત્તિ
ીવી એટલે ગુણરાગી થઇને ગુણ બહુમાની થવું તે. આ પછી
સ્વરૂપમાં તન્મય થયે થકે સ્વરૂપપૂર્ણતા નીપજે, એટલે
ોક્ષમાર્ગ સાધ્ય થઈ શકે.

આત્માના જે ક્ષયોપશમભાવી દર્શન ગુણ, અને જ્ઞાનાદિ
ણુ પ્રભુની પ્રભુતામાં લયલીન થયા છે, એટલે જેટલી આ-
ત્મશક્તિ પ્રગટી છે તે સર્વ, અરિહંતના ગુણને અનુયાયી કરીને
ન્મયતારૂપ કરે તે શુદ્ધભાવપૂજા છે.

આવી રીતે શુદ્ધ નિર્મલતત્ત્વી શ્રી અરિહંત દેવ સિદ્ધ
ગવાનના રસથી તેના ગુણની ભોગી ચેતના રંગાય એટલે
ન્ય વિકલ્પ ટાળી અનુભવભાવના સહિત પ્રભુસ્વરૂપે રસીલી
ાય ત્યારે આત્મભાવ પ્રગટે એટલે ભવ્યજીવ પહેલાં આત્મા-

થાય છે તે સર્વનો સમાવેશ ઉપરની અષ્ટપ્રકારી, સત્તરભેદી અને એકવીશ પ્રકારી પૂજામાં થઈ જાય છે.

દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજા એમ બંને કરવાનો અધિકાર શ્રાવક અને શ્રાવિકાને છે. સાધુ અને સાધ્વીને તો ભાવપૂજા કરવાનો અધિકાર છે. હવે દ્રવ્યપૂજાનો વિશેષ વિસ્તાર ન કરતાં ભાવપૂજા પર આવીએ.

ભાવપૂજામાં મુખ્ય હેતુ એ છે કે સામાન્ય પ્રભુની સ્તુતિ, તે પ્રભુના ગુણો સાથે પોતાના આત્માની સરખામણી અને તે પ્રભુપદ મેળવવાની ભાવના કરવી.

૬૧. સ્તુતિના પ્રકાર.

પ્રભુની સ્તુતિ—સ્તવનાદિ સામાન્યપણે ચાર પ્રકારે કરવામાં આવે છે:—

૧. યાંચા—પ્રભુ પાસે મોક્ષસુખ આદિની માગણી કરવાની રચનામય સ્તુતિ કરવી તે.

૨. ગુણોત્કીર્તન—પ્રભુના બાહ્ય અને અભ્યંતર ગુણોના વર્ણન સાથે તેમની વાણી અને અતિશયો આદિનું નિરૂપણ કરવું તે.

૩. સ્વનિંદા—પોતાની નિંદા પ્રભુ સમીપ કરવી તે. આનું મુખ્ય ઉદાહરણ રત્નાકરપચ્ચીશી છે.

૪. આત્મસ્વરૂપાનુભવ—પ્રભુ સન્મુખ નિશ્ચય સ્વરૂપ-

[illegible]

આ હોઈ સામાન્ય સ્તુતિ કરવાનો નિયમ છે.

બાળપૂજા એક [illegible] સુધી [illegible] નિર્માલ્ય સ્તુતિ [illegible] કરવાનો નિયમ [illegible] છે; તેનો હેતુ શું છે અને તે [illegible] તેનું [illegible] કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

૬૨. ચૈત્યવંદન અને તેના પ્રકાર.

પ્રથમ ભાળપૂજા "ચૈત્યવંદન" એના પારિભાષિક શબ્દથી પ્રખ્યાત છે અને તેનું બીજું નામ 'દેવવંદન" પણ વપરાય છે. આ દેવવંદન (ચૈત્યવંદન) ત્રણ પ્રકારે કરાય છે. જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટપણે. જઘન્યમાં એક, મધ્યમમાં બે અને ઉત્કૃષ્ટમાં પાંચ નમુત્થુણં આવે; એટલે જઘન્ય ચૈત્યવંદન કે જે હાલ ઘણા ભાગે કરવામાં આવે છે તે એ કે ચૈત્યવંદન કરી, નમુત્થુણં કહી, સ્તવન બોલી, જયવીયરાયનો પાઠ ભણી, અરિહંત ચેઇયાણંના પાઠથી એક નવકારનો કાઉસગ્ગ કરી, એક થોય (સ્તુતિ) બોલી સમાપ્ત કરવું; મધ્યમ ચૈત્યવંદનમાં ચાર થોઇ (સ્તુતિ) થી દેવને વંદન

કરવામાં આવે છે. અને ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદનમાં આઠ થોઇથી દેવવંદન કરાય છે.

૬૩. જઘન્ય ચૈત્યવંદનનું વિશેષ સ્વરૂપ.

અહીંઆ જઘન્ય ચૈત્યવંદન સામાન્યરીતે લોકમાં વિશેષ પ્રચલિત હોવાથી તેનું કંઇક વિશેષ સ્વરૂપ લખીશું.

ચૈત્યવંદનમાં મુખ્યત્વે કરીને નામજિન, સ્થાપનાજિન, દ્રવ્યજિન, અને ભાવજિન એ ચાર પ્રકારના જિનને નમસ્કાર કરવાનો છે. તેમાંની દરેક ક્રિયાની આદિમાં ઇરિયાવહી પડીક્રમવી જોઇએ. આ પડિક્રમવાની પ્રવૃત્તિ હાલમાં વ્રતધારી સીવાય બીજામાં દેખાતી નથી. તે પડિક્રમતાં કાઉસગ્ગને અંતે ‘ લોગસ્સ ’ બોલવો જોઇએ, કારણ કે તે સૂત્રથી નામજીનને નમસ્કાર થાય છે. હાલમાં ચૈત્યવંદન કરનાર અમુક તીર્થંકરનું ચૈત્યવંદન બોલે તે તેથી પણ નામજિનને નમસ્કાર થઇ શકે છે. ‘નમુત્થુણં’ થી ભાવજિનને નમસ્કાર થાય છે. “ જે અઇઆ સિદ્ધા, જેઅ ભવિસ્સંતિ ણાગયે કાલે; સંપઇઅ વટ્ટમાણા, સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ ” આ ગાથાથી દ્રવ્યજિનને નમસ્કાર થાય છે.

૬૪. સૂત્રોના ક્રમના હેતુ સાથે સૂત્રો.

હવે ચૈત્યવંદન કરતાં બોલાતાં સૂત્રોના અનુક્રમનો હેતુ સાર્થ જણાવીએ છીએ.

નીચે જણાવેલા સર્વ ક્રિયાસુધીમાં રાખવાની છે, 'જયવીયરાય'માં મુક્તાશુક્તિ મુદ્રા રાખવાની છે અને કાઉસગ્ગમાં જિનમુદ્રા રાખવાની છે.

આ યોગમુદ્રા કરીને પ્રથમ કોઇપણ તીર્થંકરની નામજિન તરીકે સ્તુતિ કરવાને માટે ચૈત્યવંદન બોલવું. ઉદાહરણ તરીકે ચૈત્યવંદન લઇએ:—

સીમંધર ચૈત્યવંદન.

શ્રી સીમંધર જગધણી, આ ભરતે આવો
કરૂણાવંત કરૂણા કરી, અમને વંદાવો. ૧
સકલભકત તુમો ધણી એ, જો હોવે હવે નાથ
ભવો ભવ હું છું તાહરો, નહિ મેલું હવે સાથ. ૨
સકલ સંગ છંડી કરી, એ ચારિત્ર લેઇશું,
પાય તુમારા સેવીને, શિવરમણી વરીશું. ૩
એ અલજો તુજને ઘણો એ, પૂરો સીમંધર દેવ,
ઇહાં થકી હું વિનવું, અવધારો મુજ સેવ. ૪

અર્થ—હે જગતના નાથ એવા શ્રી સીમંધર સ્વામી ! આ ભરત ક્ષેત્રમાં પધારો, અને આપ કરૂણાવાળા હોવાથી કૃપા કરી અમને દર્શન–વંદનનો લાભ આપો. તમે કે જે સર્વ ભક્તોના સ્વામિ છો તે જો અમારા સ્વામિ થાય તો હું કે જે ભવોભવ તમારો છું તે તમારો સાથ–સંગત કદી છોડું તેમ નથી. પછી અમે સર્વ સંગ–આસક્તિ છોડી ચારિત્ર–દીક્ષા લઇશું, અને તમારા પગ સેવીને શિવરૂપી સ્રીને વરીશું એટલે

મોક્ષ પ્રાપ્ત કરીશું. આ અરજ સીમંધર દેવ ! મારી ઘણી કરીને છે તે પૂરજો, અને હું અહીંથી આપને વિનવું છું કે મારી સેવા લક્ષમાં લેજો.

આ રીતે નામજિનનું સ્તવન થયું, હવે સ્થાપનાજિનનું સ્મરણ કરવા 'જંકિંચિ' નો પાઠ બોલવો, કારણકે અહીં જીવને ભાવના ભાવવાની તક મળે છે કે હે જીવ ! જ્યાં જ્યાં જિનેશ્વરની પ્રતિમાઓ છે ત્યાં ત્યાં સર્વ સ્થલે જઈને તારે તેનાં દર્શન કરવા જોઇએ; પરંતુ તેવું પુણ્ય અને તેટલી શક્તિ ન હોવાથી આ જિનબિંબની સ્તુતિ કરતાં હૃદયમાં દરેક જિનબિંબોને સ્થાપી તે સર્વને નમસ્કાર કરવાનો છે. આ હેતુથી 'જંકિંચિ' નો નીચે પ્રમાણેનો પાઠ બોલવો.

ગાથા.*

जं किंचि नाम तित्थं, सग्गे पायालि माणुसे लोए ।
जाइं जिणबिंबाइं, ताइं सव्वाइं वंदामि ॥

અર્થ—સ્વર્ગમાં, પાતાલમાં, મનુષ્યલોકમાં જે જિનબિંબો છે તે સર્વ પ્રત્યે—જે કાંઈ તીર્થ છે તે પ્રત્યે હું વંદન કરૂં છું.

હવે ભાવજિનને નમસ્કાર કરવાનું આવે છે. આનું કારણ આ પ્રમાણે છે:—જે જિનબિંબોની મુદ્રા હું નિહાળું છું તે પરમોપકારી, લોકાલોકપ્રકાશી, કેવળજ્ઞાનના ધારક, ભવ્ય

* ગાથા સંસ્કૃત આર્યા પ્રમાણે ગવાય છે.

જીવોનું કલ્યાણ કરનાર, અરિહંત મહારાજ થઈ ગયા છે, તેમનાં બિંબો છે; અને તે વખતે તેમનાં સાક્ષાત્ દર્શન પામવાને હું ભાગ્યહીન હોવાથી શક્તિમાન થયો નહિ, અથવા તેવા પ્રભુ કોઈ ભવમાં મેં નિરખ્યા હશે તો તે પ્રભુને પ્રભુ તરીકે ઓળખ્યા નહિ હોય; આથીજ આ દુઃખમય સંસારમાં હું હજુ પણ પરિભ્રમણ કરતો રહ્યો છું; પરંતુ કોઈ શુભ ક્ષયોપશમયોગે અને શ્રી અરિહંત પ્રભુ પ્રત્યે ભક્તિભાવ ઉલ્લસ્યો છે તેથી આ જિનપ્રતિમાને જિનેશ્વર સરખી માની સમોવસરણમાં બેઠેલા પ્રભુનું-કેવલી આત્માનું સ્વરૂપ તે પ્રતિમામાં સ્થાપી સાક્ષાત્ અરિહંતરૂપે માની હું ભાવતીર્થંકરની સ્તુતિ કરૂં છું. આ હેતુથી ભાવસ્તવ નામે નમુત્થુણંનો પાઠ નીચે પ્રમાણે કહેવો.

નમુત્થુણં-શક્રસ્તવ-ભાવસ્તવ.

नमुत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं ॥ १ ॥
आइगराणं, तित्थयराणं, सयंसंबुद्धाणं ॥ २ ॥
पुरिसुत्तमाणं, पुरिससीहाणं, पुरिसवरपुंडरीआणं,
पुरीसवरगंधहत्थीणं ॥ ३ ॥
लोगुत्तमाणं, लोगनाहाणं, लोगहिआणं, लोगपईवाणं,
लोगपज्जोअगराणं ॥ ४ ॥
अभयदयाणं, चक्खुदयाणं, मग्गदयाणं, सरणदयाणं,

[illegible]

[illegible] ॥ ॥

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ૯ ॥

પ્રથમ સ્તોત્રમાં [illegible] છે, કારણ કે તીર્થંકરોના વિશેષ [illegible] ગુણો [illegible] ગોઠવ્યા છે.

૧. અરિહંત (કે જેના [illegible]) તેને અમે ભગવંતોને નમસ્કાર હો.

ભગવંત એટલે ભગવાળા. ભગના છ અર્થ: સમગ્ર ઐશ્વ
રૂપ, યશ, લક્ષ્મી, ધર્મ અને પ્રયત્ન. આ છ વસ્તુ
અરિહંતમાં ઉત્કૃષ્ટપણું વર્તે છે તે આ રીતે:-દેવતા
ભક્તિથી મહાપ્રાતિહાર્ય કરે છે તે સમસ્ત ઐશ્વર્ય; સ
સ્વભાવથી થયેલ અંગુઠારૂપ અંગારનિદર્શનાતિશયે
જે સિદ્ધ ઈંદ્રનું સારભૂતસાર એવું રૂપ પ્રભુના અંગુઠાપ
લાવીએ તો તે તેની પાસે અંગાર-કોલસા જેવું દ
એવું તે રૂપ; રાગ, દ્વેષ, ત્યજી પરિસહ, ઉપસર્ગ સ
કરવારૂપ પરાક્રમથી ઉત્પન્ન થયેલો યશ; ઘાતીકર્મના ન

રૂપ પરાક્રમથી પ્રાપ્ત કરેલાં સુખરૂપી સંપત્તિ તે ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મી; સમ્યગ્દર્શનાદિરૂપ, અને દાન, શીલ, તપ, ભાવના મય ધર્મ; અને પરમ વીર્યથી ઉત્પન્ન થયેલ એક રાત્રિ-કયાદિક—એક રાત્રિ આદિપ્રમાણુની મહાપ્રતિમા ભાવહેતુ તે પ્રયત્ન. આ છ પ્રકારનું ભગ જેને છે તે ભગવંત.

૨. સ્તવવા યોગ્યને સામાન્ય હેતુ કહેવા માટે સામાન્ય હેતુસંપદા.

આ પ્રમાણેઃ—શ્રી અરિહંત કેવા છે? તેનાં વિશેષ નામો.

આદિકર—પ્રોતપોતાના તીર્થમાં દ્વાદશાંગીની આદિના કરનાર.

તીર્થંકર—જેણે કરી સંસાર સમુદ્ર તરાય છે તે તીર્થ એટલે પ્રવચન તથા સંઘ, અથવા ગણુધર, તે રૂપી તીર્થના કરનાર.

સ્વયંસંબુદ્ધ—પોતાની મેળે સમ્યક્ પ્રકારે બુદ્ધ એટલે તત્ત્વના જાણુનાર.

૩. તેનો વિશેષ હેતુ કહેવા માટે વિશેષહેતુસંપદા.આ પ્રમાણેઃ-

પુરૂષોત્તમ—પુરૂષોને વિષે ધૈર્ય, ગાંભીર્યાદિ ગુણે કરી ઉત્તમ.

પુરૂષસિંહ—પુરૂષોમાં શૌર્યાદિ ગુણે કરી સિંહ.

પુરૂષવર પુંડરીક—પુરૂષોને વિષે પ્રધાન પુંડરીક એટલે કમળ સમાન.

પુરૂષવર ગંધહસ્તિ—પુરૂષોને વિષે પ્રધાન ગંધહસ્તિ સમાન છે.

૪. ઉપયોગહેતુ સંપદા.

લોકોત્તમ—લોકમાં ઉત્તમ.

લોકનાથ—લોકના નાથ છે. કારણ કે જ્ઞાનાદિક ગુણ ન પામ્યા હોય તેવાને તે પમાડે છે, અને પામ્યા હોય તેની રક્ષા કરે છે.

લોકહિત—લોકનું હિત કરનાર છે. કારણ કે દ્રવ્ય થકી લોકની સંપદા આપે છે, અને ભાવથકી પરલોકનાં સુખ આપે છે.

લોકપ્રદીપ—લોકમાં દીવા સમાન છે. કારણકે ભવ્યજીવોના સમૂહનું દેશના આદિથી મિથ્યાત્વરૂપ અંધકાર ટાળે છે.

લોકપ્રદ્યોતકર—લોકને વિષે વિશેષ ઉદ્યોત એટલે પ્રકાશ કરનાર છે; કારણ કે જેમ સૂર્ય સર્વ વસ્તુનો પ્રકાશ કરે છે તેમ ભગવંત જીવ, અજીવ આદિ પદાર્થના પ્રકાશ કરનાર છે.

૫. તદ્ધેતુ સંપદા.

અભયદય—અભયદાનના દેનાર છે, કારણ કે ભગવંતના દર્શનથી ભવ્ય જીવોને સંસારમાં ભમવારૂપ ભયનો નાશ થાય છે.

[illegible]દય—જ્ઞાનરૂપ આંખને આપનાર છે. કારણ કે જેમ વૈદ્ય આંખના પડલોને ઓસડથી દૂર કરે છે, તેમ ભગ-

વંત ભવ્યજીવોના મિથ્યાત્વરૂપ પડલો દૂર કરી સ-
મ્યક્ત્વરૂપ આંખ આપી દેખતા કરે છે.

માર્ગદય—માર્ગ (મોક્ષમાર્ગ)ના આપનાર છે. જેમ ભૂલા
પડેલા મુસાફરને ચોર લુંટી અવળે માર્ગે લઈ
જાય છે તેને સત્પુરૂષ વસ્ત્ર, ધન આપી ખરો
માર્ગ દેખાડી તેને સ્થાનકે પહોંચાડે છે તેમ ભ-
ગવંત મિથ્યાત્વ કષાયરૂપ ચોરથી લુંટાયેલ જનોને
કુમાર્ગથી મૂકાવી જ્ઞાનાદિક રત્નત્રયરૂપી લક્ષ્મી
આપી મોક્ષમાર્ગ દેખાડે છે.

શરણદય—શરણ આપનાર છે, કારણ કે જેમ દુશ્મનથી
બીધેલા પુરૂષને કોઈ ઉત્તમ પુરૂષ શરણ આપે તેમ
દુર્ગતિથી બીધેલા પુરૂષને ભગવંત શરણ આપે છે.

બોધિદય—બોધ બીજરૂપ સમ્યક્ત્વ આપનાર છે.

૬. સવિશેષઉપયોગહેતુ સંપદા.

ધર્મદય—ચારિત્રરૂપ ધર્મના દાતાર છે.

ધર્મદેશક-સર્વવિરતિ અને દેશવિરતિરૂપ ધર્મના ઉપદેશક છે.

ધર્મનાયક—ચતુર્વિધસંઘના પ્રવર્તાવનાર છે તેથી ધર્મના
નાયક છે.

ધર્મસારથી—ધર્મરૂપ રથના સારથી છે.

ધર્મવર—એટલે ધર્મમાં પ્રધાન અને ચાતુરંત ચક્રવર્તિ
એટલે ચતુર્ગતિનો અંત લાવનાર એવું જે ધર્મચક્ર

તેના પ્રવર્તાવનાર છે; ગગના મર્ગતિમે પ્રધાન
ચગતિનો અંત લાવનાર ચક્રવર્તિ છે.

૭. સ્વરૂપહેતુ સંપદા.

અપ્રતિહતવરજ્ઞાનદર્શનધર-એટલે (પર્વતાદિકે)રોકાય
તેવાં પ્રધાન કેવલ જ્ઞાન, તથા કેવલ દર્શનના ધરના

વ્યાવૃત્તછદ્મા-એટલે છદ્મ કહેતાં ઘનઘાતીઆં કર્મ અને
ક્રોધાદિક છ અંતરંગ વૈરી જેનાં વ્યાવૃત્ત કે
ગયાં છે તે.

૮. સ્વતુલ્ય પર ફલકારી સંપદા.

જિન-રાગદ્વેષને જીતનાર છે.

જાપક-ભવ્યજીવને રાગદ્વેષથી જીતાવનાર-મૂકાવનાર

તીર્ણ-સંસાર સમુદ્રથી તરી ગયા છે.

તારક-સંસાર સમુદ્રથી તારનાર છે..

બુદ્ધ-સર્વ તત્વના જાણ છે.

બોધક-બીજાને તત્વ સમજાવવાને સમર્થ છે.

મુક્ત-આઠ કર્મરૂપ બંધનથી મુકાયેલા છે.

મોચક-આઠ કર્મરૂપ શત્રુથી મુકાવવાને સમર્થ છે.

૯. મોક્ષસિદ્ધાવસ્થા સંપદા-એટલે મોક્ષનું સ્વરૂપ દાખવ-
વામાં આવ્યું છે માટે..

સર્વજ્ઞ-લોકાલોક સર્વને કેવલજ્ઞાને કરી જાણનાર છે.

સર્વદર્શી—સમસ્ત વસ્તુઓનું સામાન્ય સ્વરૂપ કેવલ દર્શનથી દેખનાર છે.

શિવ—ઉપદ્રવ રહિત છે.

અચલ—જેને ચલાયમાન થવું નથી તેવા છે.

અરુજ—રોગ રહિત છે.

અનંત—અનંત જ્ઞાન દર્શન—સુખ—વીર્યથી સહિત છે.

અક્ષય—જેનો ક્ષય—નાશ નથી તે.

અવ્યાબાધ—બાધા—પીડા રહિત છે.

અપુનરાવૃત્તિ—જ્યાંથી ફરી આવવું નથી તે.

સિદ્ધિગતિનામધેય સ્થાન સંપ્રાપ્ત—(ઉપરના સાત ગુણો કરી) સિદ્ધિ ગતિ એવું નામ છે જેનું એવા સ્થાનને પ્રાપ્ત કરેલ છે એવા.

જિન—રાગદ્વેષને જીતનાર જિન ભગવાનને.

જિતભય—જેણે સાત ભયને જીત્યા છે એવાને.

નમો—અગર નમોઽત્થુ—નમસ્કાર મારા હો.

ભાવજિનની ઉપર પ્રમાણે સ્તુતિ કર્યા પછી હવે એવી ...ના ભાવથી જોઈએ કે આવા ભાવ—અરિહંત થવાને લાયક ...જીવો આ સંસારમાં છે તે, અને ભાવ—અરિહંતનું કાર્ય ...કરી જે મોક્ષમાં બીરાજ્યા છે તે દરેક મારા જેવા ...ર જીવને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે; કારણકે સકલ સંઘના

નાયક તરીકે ગણવું, ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરવી, વાણીના ૩૫ ગુણ, અને ૩૪ અતિશય પામવા, અને અરિહંત નામ કર્મ બાંધવુ એ કંઈ સામાન્ય વાત નથી. મહા ઉગ્ર શુભ ભાગ્યનો ઉદય હોય તોજ તીર્થંકર પદવી મળે છે, માટે તે પદને ભોગવી સિદ્ધ પદને પામેલા, અને હવે પછી તે પદવીને લાયક થનાર, અને વર્તમાનકાલમાં તે પદવીને સન્મુખ થયેલા દરેક દ્રવ્યજિનેશ્વરને હું નમસ્કાર કરૂં છું. ભરત ચક્રવર્તિએ મરિચિ જેવાને એજ બુદ્ધિએ નમસ્કાર કર્યો હતો, ત્યારે હું અજ્ઞાની છું તેમજ ભાગ્યહીન છું કે આ સમયમાં કોઈ કેવલજ્ઞાનીનો જોગ નથી, તેથી કયા કયા જીવો તીર્થંકર થવાના છે તે હું જાણી શકું તેમ નથી; માટે સામાન્ય રીતે ઉક્ત હેતુપૂર્વક નીચેની ગાથાથી દરેક દ્રવ્યજિનને નમસ્કાર કરૂં છું.

ગાથા.

जेअ अईआ सिद्धा, जेअ भविस्संति णागए काले ।
संपइअ वट्टमाणा, सव्वे तिविहेण वंदामि ॥

અર્થ—જે જિન અતીત એટલે ભૂતકાલમાં સિદ્ધ થયા અને જે અનાગત એટલે ભવિષ્યકાલમાં સિદ્ધ થશે અને સંપ્રતિ એટલે વર્તમાનકાલ વિષે વર્તમાન છે તે સર્વ જિનોને ત્રિવિધ-મન, વચન, અને કાયાની એકાગ્રતાથી વંદન કરૂં છું.

વિવેચન—દ્રવ્ય અરિહંત જો નરકાદિ ગતિમાં હોય તોપણ

[illegible]

[illegible] દીસે છે.

[illegible]

ગાથા.

जावंति चेइआइं, उड्ढे अ अहे अ तिरिअ लोए अ ।
सव्वाइं ताइं वंदे, इह संतो तत्थ संताइं ॥

અર્થ — [illegible] ([illegible]) તે સર્વને હું વંદન કરું છું.

जावंत केवि साहू भरहेरवयमहाविदेहे अ ।

सव्वेसिं तेसिं पणओ तिविहेण तिदंडविरयाणं ॥

અર્થ. ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહ (ક્ષેત્ર માંના કે કોઈ પંદર ક્ષેત્ર—કર્મભૂમિઓમાં) જે સાધુઓ મુનિઓ છે કે જેઓ ત્રિવિધ એટલે મન વચન કાયાએ ત્રિદંડ એટલે અશુભ મન, વચન, કાયારૂપ ત્રણ દંડથી વિરમેલા છે તેમને મારો નમસ્કાર થાઓ.

વિવેચન—મનોદંડ એટલે મનનું કુધ્યાનમાં વર્તવું; વચનદંડ તે સાવદ્ય વચન બોલવાં અને કાયદંડ તે કાયાને કુવ્યાપારમાં પ્રવર્તાવવી.

આ પછી ચૌદપૂર્વમાં રહેલ नमोर्हत्सिद्धाचार्योपाध्याय-सर्वसाधुभ्यः । એ લઘુસૂત્ર વડે શ્રી પંચપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કહેવો. આ કહેવાનો હેતુ એ છે કે પંચપરમેષ્ઠીને એ દરેક કાર્યના પ્રારંભમાં, મધ્યમાં અને અંતમાં મંગલરૂપ છે. આ ચૈત્યવંદનના મધ્યમાં તેથી આ મંગલભૂત પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ થવું જોઈએ.

આવું મંગલ પુનઃ પુનઃ કરવા યોગ્ય છે, કારણકે, સુબુદ્ધિ અને દૃઢતા કાર્યના અંતસુધી રહેવી બહુજ મુસ્કેલ છે .કારણકે દરેક કાર્યમાં તેમાં ખાસ કરીને શુદ્ધ શ્રદ્ધા રહેવામાં અનેક વિઘ્નો છે. ઘણા ભવ્ય જીવોને ખરાબ સંજોગોના ભોગ થવાથી શ્રદ્ધાભ્રષ્ટ થતાં આપણે નજરે જોઈએ છીએ. દુનિ

યામાં યુક્તિઓ કરતાં કુયુક્તિઓનું પ્રાબલ્ય અજ્ઞાનીઓના માટે વધારે અસરકારક થઇ પડ્યું છે, તેથી ઘણા જીવો ભવભ્રમણની સામગ્રી મેળવી મનુષ્યભવ હારી જાય છે. આવી કુબુદ્ધિ કોઇપણ સંજોગમાં મારી ન થાઓ અને જે સુબુદ્ધિથી વસ્તુસ્વરૂપ સમજી હું આ વખતે પ્રભુસ્તુતિ કરી રહ્યો છું તેવી સુબુદ્ધિ મારામાં સ્થિર રહો એ હેતુથી આ મંગલાચરણની આવશ્યકતા રહે છે.

બીજું કારણ એ પણ છે કે અમુક સૂત્રોથી પ્રભુની સ્તુતિ કર્યા પછી આપણે જે આગળ ચાર પ્રકારની સ્તુતિ બતાવી ગયા તેનાથી ગુંથાએલા અમુક સ્તવનથી હું હવે પછી પ્રભુની જે સ્તવના કરનાર છું, તે સ્તવના શુદ્ધ ભાવરૂપે મને પરિણમે અને મારામાં શાંતિ વસે તેવા હેતુથી તે સ્તવના પહેલાં પ્રથમ મંગલાચરણરૂપે પંચપરમેષ્ટીને નમસ્કાર કરવો આવશ્યક છે. આ પાઠ ચૌદપૂર્વમાંહેલો છે માટે આ સ્થલે યાદ રાખવાનું છે, કે પૂર્વ ભણવાનો અધિકાર પુરૂષોને છે પણ સ્ત્રીઓને નથી, તેથી આ પાઠ પુરૂષોનેજ બોલવાનો છે અને સ્ત્રીઓએ આ પાઠને બદલે મંગલ માટે નમોઅરિહંતાણં એટલુંજ અથવા પૂર્ણ નવકાર ભણવાનો છે.

હવે સ્તવન બોલવાનું આવે છે. તે સ્તવનમાં પૂર્વે કહી ગયા તે ચાંચાદિ ચાર સ્તુતિરૂપે છે તેથી તે ચારે પ્રકારનાં સ્તવન અહીં ઉદાહરણરૂપે આપીશું.

યામાં યુક્તિઓ કરતાં કુયુક્તિઓનું પ્રાબલ્ય અજ્ઞાનીઓના
માટે વધારે અસરકારક થઇ પડ્યું છે, તેથી ઘણા જીવો ભવ
ભ્રમણની સામગ્રી મેળવી મનુષ્યભવ હારી જાય છે. આવી કુ
બુદ્ધિ કોઇપણ સંજોગમાં મારી ન થાઓ અને જે સુબુદ્ધિથી
વસ્તુસ્વરૂપ સમજી હું આ વખતે પ્રભુસ્તુતિ કરી રહ્યો છું તેવી
સુબુદ્ધિ મારામાં સ્થિર રહો એ હેતુથી આ મંગલાચરણની
આવશ્યકતા રહે છે.

બીજું કારણ એ પણ છે કે અમુક સૂત્રોથી પ્રભુની
સ્તુતિ કર્યા પછી આપણે જે આગળ ચાર પ્રકારની સ્તુતિ બ
તાવી ગયા તેનાથી ગુંથાએલા અમુક સ્તવનથી હું હવે પછી
પ્રભુની જે સ્તવના કરનાર છું, તે સ્તવના શુદ્ધ ભાવરૂપે મને
પરિણમે અને મારામાં શાંતિ વસે તેવા હેતુથી તે સ્તવના
પહેલાં પ્રથમ મંગલાચરણરૂપે પંચપરમેષ્ટીને નમસ્કાર કરવો
આવશ્યક છે. આ પાઠ ચૌદપૂર્વમાંહેલો છે માટે આ સ્થળે
યાદ રાખવાનું છે, કે પૂર્વ ભણવાનો અધિકાર પુરૂષોને છે પણ
સ્ત્રીઓને નથી, તેથી આ પાઠ પુરૂષોનેજ બોલવાનો છે અ
સ્ત્રીઓએ આ પાઠને બદલે મંગલ માટે **નમોઅરિહંતા**
એટલુંજ અથવા **પૂર્ણ નવકાર** ભણવાનો છે.

હવે સ્તવન બોલવાનું આવે છે. તે સ્તવનમાં પૂર્વે
ગયા તે યાંચાદિ ચાર સ્તુતિરૂપે છે તેથી તે ચારે પ્રકારનાં
વન અહીં ઉદાહરણરૂપે આપીશું.

૧. ચાંચાપૂર્વક સ્તવન.

(રાયજી અમે ન હિંદુવાણા કે રાજ ગરાસીયા રે લો)—એ દેશી.

જિનજી ચંદ્રપ્રભુ અવધારો કે નાથ નીહાલજો રે લો.
ઘણી બિરૂદ ગરીબનવાજ કે વાચા પાલજો રે લો.
હરખે હું તુમ શરણે આવ્યો કે મુજને રાખજો રે લો.
ચોરટા ચાર ચૂગલ જે ભુંડા કે તેહ દુરે નાંખજો રે લો. ૧

પ્રભુજી પાંચતણી પરશંસા કે રૂડી થાપજો રે લો.
મોહન મેર કરીને દર્શન મુજને આપજો રે લો.
તારક તુમ પાલવ મેં ઝાલ્યો કે હવે મુને તારજો રે લો.
કુતરી કુમતિ થઇ છે કેડે કે તેહને વારજો રે લો. ૨

સુંદરી સુમતિ સોહાગણ સારી કે પ્યારી છે ઘણી રે લો.
તાતજી ! તે વિણ છવે ચૌદ ભુવન કર્યું આંગણું રે લો.
લાખગુણ લખમણા રાણી જાયો કે મુજ રાન આવજો રે લો.
અનુભવ અનોપમ અમૃત—મીઠી કે સુખડી લાવજો રે લો. ૩

દીપતી દોઢસો ધનુષ પ્રમાણ કે પ્રભુજીની દેહડી રે લો.
દેવની દસપૂરવ લખમાને કે આઉખું વેલડી રે લો.
નિર્ગુણ નિરાગી પણ હું રાગી કે મનમાંહે રહ્યો રે લો.
શુભ ગુરૂ સુમતિવિજય સુપસાય કે રામે ગુણ લહ્યો રે લો. ૪

—ચોવીશી વીશીસંગ્રહ પૃ. ૧૨૫.

અર્થ—હે ચંદ્રપ્રભ જિન ભગવાન ! દયામાં રાખી હે નાથ ! મારાપર નજર કરજો. આપ તો ગરીબના પાળનાર અને

ણમણી કીર્તિ ધરાવનાર છો તેથી આપનું વચન પાળજો. હું આનંદથી આપને શરણે આવ્યો છું તો શરણે રાખજો, અને ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એવા ચાર કષાયરૂપી નિંદક અને દુષ્ટ ચાર ચોરથી મને દૂર કરજો. અને હે પ્રભુજી ! પંચ વ્રતની પ્રશંસા મારામાં સારી રીતે સ્થાપજો એટલે હું તેની પ્રશંસા કરતો થકો તેને પાલતો રહું એમ કરજો. હે મોહન ! મહેરબાની કરીને આપનાં દર્શન મને આપજો, અને આપ તારનારનો પાલવ એટલે છેડો ઝાલ્યો છે તો મને તારજો. કુમતિરૂપી કુતરી કે જે મારી પાછળ ભગ્યાં કરે છે તેને તેમ કરવા દેતા નહિ; અને સુમતિરૂપી સૌભાગ્યવંતી સુંદરી મને સારી તેમજ બહુ પ્રિય લાગે છે, છતાં તે મને મળી નથી. હે પિતાજી ! તેના વગરજ ચૌદ ભુવન મને ભવભ્રમણથી આંગણા જેવા થઇ પડ્યા છે, અર્થાત્ આ મારો જીવ ચૌદ રાજલોકમાં રખડ્યો છે; માટે લક્ષ્મણારાણીના લાખો ગુણ ધરાવનારા પુત્ર ! આપ મારા મનમાં આવજો અને તેની સાથે અનુપમ અમૃત-રસ જેવા મીઠા અનુભવરૂપી સુખડી-પકવાન લેતા આવજો. પ્રભુનો દોઢસો ધનુષ્ય પ્રમાણવાળો દેહ દીપે છે-શોભે છે અને તે દેવનું આયુષ્ય દશ પૂર્વ લક્ષ હતું: આ દેવ કે જે નિર્ગુણ, અને રાગ વગરનો છે તે જો રાગવાળો એવો હું તેના ચિત્તમાં રહ્યો હોય તો રામવિજય કવિ કહે છે કે મારા શુભ ગુરૂ એવા સુમતિવિજયના સારા પ્રતાપે સત્ય સુખ લહું.

એહજ ગોહટો આધાર, વિષમ કાલે લહ્યો રે
માનવિજયજી ઉવજ્ઝાય, કહે મેં સદ્દહ્યો રે— ૫
જૈનપ્રદીપ પૃ. ૧૬૪.

અર્થ—આ શ્રેયાંસનાથ ભગવાનનું સ્તવન છે. તે ભગ-
ાનને મેઘ સાથે સરખાવ્યા છે. શ્રી શ્રેયાંસ જિનેશ્વર
ંધારેલા મેઘની પેઠે અશોકવૃક્ષની નીચે પૂર્ણતાથી છવાઇ
હેલ છે. ભામંડલની ઝલક એવી છે કે જાણે વિજલી ઝળકતી
ાય નહિ ! ત્રણ ઉંચા ગઢની શોભા ઇંદ્રધનુષ્ય જેવી છે.
ઘની સાથે ગર્જના જોઇએ તો દેવદુંદુભીના નાદ જાણવા
ાજે છે, અને મોરની ક્રીડા તે ભવ્ય જીવોનાં નાટક છે.
ગલાની પંક્તિઓરૂપી ચામરોની હાર થઇ રહી છે, અને
જિન ભગવાન્ દેશનારૂપી વરસાદ સરસ અમૃતના રસ જેવો
રસાવે છે; અને તેનાથી ચાતકનું ટોળું એવા સમકિતીઓ
યાં તૃપ્તિ પામે છે, અને સર્વ કષાયરૂપી જળતી અગ્નિ
દાવાનલ જેવી) શાંત થાય છે; મનુષ્યોના ચિત્તની
ૃત્તિઓરૂપી સારી ભૂમિ તરબોળ થઇ રહી છે, તેથી
શરીરના રોમાંચરૂપી અંકુર ફુટ્યાં છે. સાધુઓ રૂપી
ખેડુતો ઉજમાળ થઇ સજ્જ થયા છે અને તે સંયમી સાધુઓ
ગુણવાન પુરૂષોના મનરૂપ ખેતરને સમારે છે, અને બીજા
સાધુઓ ધ્યાન કરી સારૂં ધાન્ય ઉગાડે છે કે જેથી જગતના
બધા લોક જીવતા રહે છે. ગણધર રૂપી પર્વતોના તળીયામાંથી
સૂત્રગુંથના થઇ, અને તે સૂત્ર રૂપી નદીના પ્રવાહથી પાવન

ભીંજાયેલો છે અને હું દ્વેષ માર્ગે ચાલું છું. લેશ માત્ર તને મોહ સ્પર્શ્યો નથી, અને મને તો મોહની લગની-પ્રીતિ પ્રિય છે. વળી તું નિષ્કલંક છો ત્યારે હું તો કલંકી છું. આ પરથી તારી અને મારી રહેણી (રીતભાત-વલણ) જુદી છે. તેં આશા-ઈચ્છા રહિત ભાવ એટલે નિશ્ચયપદ એવું મોક્ષપદ સાધ્યું છે, જ્યારે હું અનેક આશાથી લુબ્ધ છું. તું અચળ છે, હું ચલાયમાન છું; તું શુદ્ધ છે જ્યારે હું આચરણે ઉંધો-વિપરીત છું. તારા સ્વભાવથી મારાં જે વિપરીત વર્તનો છે તે જગજાહેર છે. હે પ્રભુ! તને ભારે ખમા! તે સઘળાં વર્તનો મોઢે કહેવાં અયોગ્ય છે. શ્રી વિમલનાથ સમક્ષ શ્રી કાંતિવિજય કહે છે કે હે પ્રભુ! જો આપ પ્રત્યે અપૂર્વ પ્રેમ સવાયો એટલે પરવસ્તુ કરતાં અધિક હોય તો આ સંસાર રૂપી વન ઉતરી જવા માટે કંઇપણ વિલંબ થાય તેમ નથી.

૪. આત્મસ્વરૂપાનુભવપૂર્વક સ્તવન.

શ્રી નમીશ્વર સ્વામિ જિનસ્તવન.

(હો પિયુ પંખીડા)—એ દેશી.

*જગત દિવાકર શ્રી નમીશ્વર સ્વામ જો,
તુજમુખ દીઠે નાઠી ભૂલ અનાદિની રે લો.
જાગ્યું સમ્યગ્જ્ઞાન સુધારસ ધામજો,
છાંડી દુર્જય મિથ્યા નિંદ પ્રમાદની રે લો— ૧

* ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને એની લાંબી ઢાલમાં ગવાશે.

સહજે પ્રગટ્યો નિજપરભાવ વિવેક જો,
અંતર આતિમ ઠહર્યો સાધન સાધવે રે લો.
સાધ્યાલંબી થઈ જ્ઞાયકતા છેક જો,
નિજ પરણુતિ નિજ ધર્મરસે ઠવે રે લો- ૨

ત્યાગી પર પરણુતિ રસ રીઝજો,
જાગી આતિમ અનુભવ ઇષ્ટતા રે લો,
સહેજે છૂટી આશ્રવભાવની ચાલ જો,
જાલમ પ્રગટી સંવરશિષ્ટતા રે લો- ૩

બંધહેતૂ જે છે પાપસ્થાન જો,
તે તુજ ભગતિ પામ્યા પુષ્ટ પ્રશસ્તતા રે લો,
ધ્યેય ગુણે વલગો ઉપયોગ જો.
તેહથી પામે ધ્યાતા ધ્યેય સમસ્તતા રે લો- ૪

જે અતિ દુસ્તર જલધિ સમો સંસાર જો,
તે ગોપદસમ કીધો પ્રભુ અવલંબને રે લો- *૫

સ્વાધ્યાયાદિ પ્રભુતાને એકત્વ જો,
ક્ષાયક ભાવે થઇ નિજ રત્નત્રયી રે લો.

પ્રત્યાહાર કરીને ધારે ધારણુ શુદ્ધ જો.
તત્ત્વાનંદી પૂર્ણ સમાધિલયે મયી રે લો- ૬
અવ્યાબાધ સ્વગુણુની પૂરણુ રીત જો

* ચોવીસી વીશીસંગ્રહમાં આની ચાર કડીને બદલે બેજ કડી છે; કોઇ બીજી બે કડી પૂરી પાડશે તો ઉપકાર થશે.

કર્તા ભોક્તાભાવે રમણપણે પદ્દ રે લો,
સહજ અકૃત્રિમ નિર્મલ જ્ઞાનાનંદ જો
દેવચંદ્ર એકત્વે સેવનથી વરે રે લો. ૭

અર્થ—શ્રી નમીશ્વર ભગવાન્! આપ જો જગતમાં
ર્યરૂપે હો, તો આપના મુખનાં દર્શન કરવાથીજ મારી અ-
નાદિની ભૂલ ભાગી જાય તેમ છે. સમ્યગ્જ્ઞાન અમૃતરસના
સ્થાનરૂપ છે. તે જો જાગ્યું તો પ્રમાદરૂપી દુઃખે કરી જીતાય
એવી દુર્જય અને અયથાર્થ નિદ્રા દૂર થઈ સમજવી ૧

જો સ્વભાવ અને પરભાવ એ સંબંધી વિવેક સ્વાભા-
વિક પ્રકટ પામ્યો, તો અંતરાત્મા સાધન સાધવામાં સ્થિર
થયો. અને જો મારી જ્ઞાયકતા (જાણવાપણું) તે કેવલ સા-
ધ્યને અવલંબવાવાળી થઇ, તો સ્વપરિણતિ સ્વધર્મ—સ્વભાવના
રસમાં સ્થિત થાયજ. ૨

જો પરપરિણતિના રસ વિષેની પ્રીતિ દૂર થઇ તો આત્મા-
નુભવ એજ ઇષ્ટ છે એવી વૃત્તિ સ્ફુરે છે; અને જે યોગથી કર્મોનું
આવવું થાય છે તે આશ્રવભાવની ગતિ સ્વાભાવિક રીતે નષ્ટ
થાય, તો જેનાથી કર્મો રોકી શકાય એવા સંવર ભાવની જવ
લંત ઉત્તમતા પ્રગટેજ છે. ૩

જે પાપસ્થાનો કર્મબંધના હેતુરૂપ છે તે તારી ભક્તિથી
પ્રબલ અશસ્તતાને પામે છે અને જો ધ્યાન કરવા લાયક એવા
જે ગુણો તે વિષે આત્મજાગૃતિ થાય તો ધ્યાન ધરનાર એવો
હું તેથી સમસ્ત ધ્યેયતાને અવશ્ય પામુંજ. ૪

(વળી) સંસાર કે જે અતિશય દુઃખેકરી તરી શકાય તેવા સમુદ્રની ઉપમાને પામેલો છે તે હે પ્રભુ ! તારા અવલંબનથી મેં ગાયના પગલાં જેટલો કીધો એટલે અલ્પસંસારી હું થાઉંજ. ૫.

જો સ્વાધ્યાય આદિથી પ્રભુતામાં એકત્વ પમાય તો મારાં રત્નત્રય એટલે અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન અને અનંત ચારિત્ર ઉદય પામેજ. જો બાહ્યવૃત્તિને ખેંચી આત્મસંમુખ શુદ્ધ ધારણા હું ધારૂં તો તત્વમાં આનંદી, અને પૂર્ણ સમાધિની તન્મયતામાં લીન બનું. ૬

જો સ્વગુણમાં પૂર્ણ રીતે બાધા-પીડા ન આવે તો મારો આત્મા કર્તા અને ભોક્તાભાવે નિજસ્વરૂપમાંજ રમણ કરે અને જો જ્ઞાનમાં આનંદ સ્વાભાવિક, અકૃત્રિમ અને નિર્મલ-વિશુદ્ધ હોય તો તે અભ્યાસથી દેવચંદ્ર એવા પ્રભુ તેમાં એકતા હું પામું. ૭.

(આ સ્તવન એટલું બધું અર્થવાહક છે કે તેનું વિવેચન કરતાં ઘણાં પૃષ્ઠો ભરાય તેમ છે.)

અહીં અમુકભાગે પ્રભુસ્તુતિની સમાપ્તિ થાય છે. હવે સ્તુતિ કરનારે એવી ભાવના ભાવવી જોઈએ કે પ્રભુ ! આટલા ભવોમાં પરિભ્રમણ કરતાં આપના આ ગુણો ગાવાનું ભાન મને આ ભવમાં થયું છે, તો હે ભગવન ! હવે સદા હું ભવથી ઉદ્વેગ પામું, અને માર્ગાનુસારી આદિ ગુણોથી ઇષ્ટ ફલને પામનારો થાઉં તે માટે ઉત્તમ પુરૂષોની આવી સ્તુતિ કરવાની

સદા બુદ્ધિ થાઓ અને રહો એવી ભાવના પૂર્વક માગણીથી પૂર્વે બતાવેલી મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાથી 'જયવીયરાય' સૂત્ર બોલવું. (આપણે જણાવી ગયા છીએ કે 'જયવીયરાય' પહેલાંની જે ક્રિયા બતાવી છે ત્યાં સુધી યોગમુદ્રા રાખવી).

જયવીયરાય-ગાથાસાં.

जयवीयराय जगगुरु, होउ ममं तुह पभावओ भयवं ! ।
भवनिव्वेओ मग्गा,–णुसारिआ इट्ठफलसिद्धी ॥ १ ॥
लोगविरुद्धच्चाओ, गुरुजणपूआ परत्थकरणं च ।
सुहगुरुजोगो तव्वयण–सेवणा आभवमखंडा ॥ २ ॥
[वारिज्जइ जइवि निआ, ण बंधणं वीअराय तुह समए ।
तहवि मम हुज्ज सेवा, भवे भवे तुह्म चलणाणं ॥ ३ ॥
दुक्खखओ कम्मखओ, समाहिमरणं च बोहिलाभो अ ।
संपज्जउ मह एअं, तुह नाह पणामकरणेणं ॥ ४ ॥
सर्वमंगलमांगल्यं, सर्वकल्याणकारणं ।
प्रधानं सर्वधर्माणां, जैनं जयति शासनम् ॥ ५ ॥]

અર્થ–હે વીતરાગ ! હે જગતના ગુરૂ ! આપ જયવંતા વર્તો ! આપના પ્રભાવથી મને હે ભગવન્ ! ભવનિર્વેદ એટલે ભવથી ઉદાસીપણું, માર્ગાનુસારીપણું એટલે કદાગ્રહને ત્યાગી આપના માર્ગનું અનુસરણ, અને ઇષ્ટફલસિદ્ધિ એટલે વંછિત ફલ–શુદ્ધ આત્માધર્મની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાઓ. ૧

જેણે જગતની સ્થિતિ કરી એટલે યુગલીયા ધર્મનું નિવા-
કરી ચોસઠ તથા બહોતેર કલાઓ અને રાજનીતિ વગેરે
કોને શીખવ્યું, તેઓ શુદ્ધ ચારિત્ર–યથાખ્યાત ચારિત્ર પામી
લરૂપી લક્ષ્મીના રાજા મોક્ષનગરે સીધાવ્યા એટલે સિદ્ધ-
તિ પામ્યા.

પ્રાંતે અમે પ્રાર્થીએ છીએ કે:—

जिने भक्तिर्जिने भक्तिर्जिने भक्तिर्दिने दिने ।
सदा मेऽस्तु सदा मेऽस्तु सदा मेऽस्तु भवे भवे ॥

અર્થ:—દિન પ્રતિદિન જિનપ્રત્યેની ભક્તિ, જિનની
ક્તિ, જિનભક્તિ મારી હો. અને તે હંમેશાં–સદા (અખં-
ણે) કાયમ રહ્યાં કરો.

પરિશિષ્ટ.

પૃ. ૬૧–૬૨ તેમાં નવકાર પ્રમુખ નવ સૂત્રો જે કહેલાં છે તે પૈકી નવકાર સૂત્ર, ઇરિયાવહિયા સૂત્ર, લોગસ્સ સૂત્ર, પુખ્ખરવરદી સૂત્ર તથા સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં સૂત્ર માટે જુઓ સામાયિક–પ્રતિક્રમણ સૂત્રનું પુસ્તક. આ બધાં ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદનમાં આવશ્યક છે.

પૃ. ૮૮ 'ઇચ્છામિ ખમાસમણો' સૂત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ ગીતિના રાગમાં આ રીતે ગાઇ શકાય:—

અહો ક્ષમાશ્રમણજી !, શક્તિ સહિત ને શરીરથી ઇચ્છું:
આપને વંદન કરવા, મસ્તકથી હું નમસ્કાર કરૂં છું.

પૃ. ૯૦ 'જંકિંચિ' એ ગાથાના સૂત્રનો પણ ગુજરાતી અનુવાદ આ પ્રમાણે છે:—

જે કંઇ તીર્થો લોકે, મનુષ્યલોકે સ્વર્ગે પાતાલે;
ત્યાંનાં જે જિનબિંબો, તે સઘળાંને વંદન હું કરતો.

પૃ. ૯૧ 'નમુત્થુણં' એ શક્રસ્તવ અતિ પ્રાચીન છે. તે એટલું બધું અર્થગંભીર અને ઉદાર ભાવવાળું છે કે તેના પર મહા શ્રુતધર શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ શ્રી લલિતવિસ્તરા નામની અતિ મનનીય અને [illegible] સંસ્કૃત ટીકા રચી છે (આનું ગુજરાતી [illegible] [illegible] જૈન પુ. [illegible] [illegible]

યોગ્ય છે. આ શક્રસ્તવનો ગુજરાતી કવિતામાં અનુવાદ નીચે આપ્યો છે:

નહિ કર્મની કયાં કદાપિ વ્યર્થ જનારી—એ રાગમાં)

અરિહંત ને ભગવંતને, નમો નમો નમો;
આદિકર તીર્થંકરને નમો નમો—

પુરૂષોત્તમ પુરૂષસિંહ, પુરૂષવરકમલ;
પુરૂષવરગંધહસ્તિને, નમો નમો—

લોકોત્તમ લોકનાથ, લોકહિતકરે;
લોકપ્રદીપ લોકના, પ્રદ્યોતકર નમો—

અભયદાતા ચક્ષુદાતા, માર્ગદાતા તે;
શરણદાતા બોધિદાતાને નમો નમો—

ધર્મદાતા ધર્મતણી, દેશના દેનાર;
ધર્મનાયક ધર્મતણા, સારથી નમો—

ચાર ગતિ નાશ કરે, ધર્મચક્ર જે;
તે પ્રવર્તે ધર્મચક્ર-વર્તીને નમો—

ઉત્તમ ને અપ્રતિહત, જ્ઞાન-દર્શન;
તેહના જે ધારનારને, નમો નમો—

આત્માનાં આવરણો, જેણે કર્યાં દૂર;
એવા વ્યાવૃત્તછદ્મને, નમો નમો—

જિન ને જીતાડનાર, તરેલ તારનાર;
બુદ્ધ ને બીજાને, બોધનારને નમો—

પ્રાર્થના કરવી હોય તો 'દુક્ખખઓ કમ્મખઓ' વાળી એકજ ગાથા બોલવી જોઇએ અને વિસ્તારથી જો કરવી હોય તો 'જયવીયરાય' આદિ ત્રણ ગાથાઓ બોલવી ઘટે. એવું શ્રી વાદિ વેતાલ શાન્તિસૂરિએ પોતાના ચૈત્યવંદન મહાભાષ્ય (પ્રકટ કર્તા–ભાવનગરની આત્માનંદ સભા) માં જણાવેલું છે, પરન્તુ આનાથી પણ પ્રાચીન સમયમાં ફક્ત બે ગાથાથીજ પ્રાર્થના કરવામાં આવતી હતી, કારણ કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ ચોથા પંચાશકની ગાથા ૩૨–૩૪ માં 'જયવીયરાય અને લોગવિરૂદ્ધચ્ચાઓ'–એ બે ગાથાઓથી ચૈત્યવંદનના અંતમાં પ્રાર્થના કરવાની પૂર્વ પરંપરા બતાવેલી છે. (જુઓ 'જયવીયરાય' સૂત્ર પર ટિપ્પણી પૃ. ૩૯ પંડિત સુખલાલજી કૃત હિન્દી અનુવાદ અને ટિપ્પણી આદિ સહિત પંચપ્રતિક્રમણ–પ્ર૦ આગ્રાનું શ્રી આત્માનંદ જૈન પુ. પ્ર. મંડલ) તે સૂત્રને ગૂજરાતી કવિતામાં આ પ્રમાણે ઉતાર્યું છે.

જય વીતરાગ ! જગગુરૂ !, ભગવન્ તારા પ્રભાવથી હોજો;
ભવનિર્વેદ ને માર્ગા,–નુસારિતા ને ઈષ્ટફલસિદ્ધિ.
લોક–વિરૂદ્ધનો ત્યાગ, ગુરૂજનપૂજા પરમારથકૃત્યો;
સદ્‌ગુરૂ–યોગ ને તેના, વચન [illegible]લન અખંડ ભવસુધી હો.
વીતરાગ ! તુજ શાસ્ત્રે, [illegible] બંધન [illegible]

તોપણ તુજ ચરણોની, ભવભવ સેવા સદા મને હોજો.
નાથ ! તને પ્રણમવેથી, ક્ષય મમ દુઃખ ને કર્મોનો થઈને,
હોજો સમાધિમૃત્યુ, અને બોધિનો લાભ પ્રાપ્ત થાજો.
સર્વ મંગલે મંગલ, સર્વ કલ્યાણ—હેતુ જે;
પ્રધાન સર્વ ધર્મે જે, જૈન શાસનનો જય.

પૃ. ૧૧૩ ' અરિહંત ચેઈયાણં ' સૂત્રનો ગુજરાતી ભાષાનુવાદ નીચે પ્રમાણે છે.

દોહરા.

અરિહંતનાં ચૈત્યને, વંદન કરણ નિદાન,
પૂજવા—સત્કારવા, દેવાને સન્માન,
બોધિલાભ લેવા અને, મોક્ષપ્રાપ્તિ નિમિત્ત;
કાયોત્સર્ગ જ હું કરૂં, (ધ્યાન ધરી એકચિત્ત).
વધતી શ્રદ્ધા બુદ્ધિથી, વિશેષ પ્રીતિ સાથ,
સ્મૃતિથી અનુપ્રેક્ષાવડે, કરૂં કાઉસગ્ગ નાથ !

જૈનધર્મનાં ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકોની

ચૂંટણીનું સૂચીપત્ર.

પ્રકાશક—મેઘજી હીરજી બુકસેલર. મુંબઇ નં. ૩

ડીપોઝીટનો નિયમ.

બેદરકારીથી અથવા તો ભુલથી વી. પી. પાછું ન વળે એટલા માટે ઓર્ડરની સાથેજ ડીપોઝીટ બે આનાની ટીકીટો અગર રકમ ડીપોઝીટ મોકલી આપવાની અમો આ વિનંતિપત્ર દ્વારા અમારા ગ્રાહકોને ભલામણ કરીએ છીએ. જેઓ આ ડીપોઝીટના નિયમને માન આપી રકમ નહીં મોકલે તેઓને માલ મોકલવામાં આવશે નહીં.

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૦	ચૈત્ર.	વીર સં. ૨૪૫૦

સુજ્ઞ ભાઇ કે બ્હેન !

આપનો જ્યારે આત્મોન્નતિનો સમય આવી પહોંચશે. અગર આપ જાતે આપનો ઉદય કરવાનો શ્રમ લેશો ત્યારે આપની ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો વાંચવાની ઇચ્છાઓ જાગૃત થશે. તે વખતે આપ અમને સારાં સારાં પુસ્તકોનાં નામ દર્શાવવાનું કહેશો ત્યારે અમો આપને આ સૂચીપત્રમાં જણાવેલાં પુસ્તકો વાંચવાની ભલામણ કરીશું.

સામાયિક ની ઘડી ચોક્કિરીયા ત ભાવે મળશે.

સામાયિક ની ઘડી ચોક્કિરીયા ત ભાવે મળશે.

અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ ૨–૮–૦
આત્મપ્રબોધ ભાષાંતર ૨–૮–૦
આત્મ વલ્લભ સ્તવનાવલી.... .... ૦–૮–૦
અધ્યાત્મસાર ભાષાંતર ૨–૮–૦
આગમસાર–તમામ જૈન આગમોનો સાર આ ગ્રંથમાં છે. ગ્રંથના કર્ત્તા મહાન આચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજ છે. ૦-૧૦-૦
અધ્યાત્મ તત્વ લોક પ્રકાશ.... .... ૪–૦–૦
અધ્યાત્મિકવાર્ત્તામાળા૧–૪–૦
ઉત્તમ કુમાર ચરિત્ર–સચિત્ર ૧–૮–૦
ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચા કથા ભાગ ૨ જો ૩–૦–૦
ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાષાંતર ભાગ ૧ થી ૫ કીંમત.... ૧૦-૮-૦
ઉપદેશ સપ્તતિકા યાને દેવ, ગુરૂ, અને ધર્મ તત્વનું સ્વરૂપ ૧–૮–૦
ઉપદેશ કલ્પવલ્લી ભાષાંતર ૨–૦–૦
કુમારપાળ ચરિત્ર સચિત્ર ૧–૪–૦
કુવલય માળા ભાષાંતર ૦-૧૨-૦
કાન્હડ કઠીયારો અથવા સાચી ટેકની ગેબી કુતેહ ૧–૦–૦
ગિરનાર માહાત્મ્ય ૧–૮–૦
ચંપકમાલા ચરિત્ર ૦–૮–૦
ચંદનબાળા ચરિત્ર–સચિત્ર ૦–૨–૬
જૈન રામાયણ સચિત્ર ૪–૦–૦
જૈન મહાભારત યાને પાંડવ ચરિત્ર (સચિત્ર) ૬–૦–૦
જૈન ધર્મ પ્રવેશ પોથી ભા. ૧–૨–૩–૪ .... ૧–૪–૦
જૈન ધર્મ પ્ર. પો. ભા. ૧–૨–૩–૪ ના અર્થ ૦–૭–૦
જૈનશાળા ઉપયોગી ગરબાવળી સચિત્ર ૦–૪–૦
જૈન માર્ગ પ્રારંભ પોથી ભા. ૧–૨.... .... ૦–૪–૦